САБШАЛАН—МАНАЙ БАЯЛИГ

Мүнөөдэр Улаан-Үдэ хотодо республикын луговодуудай зүблөөн нээгдэхэнь

БУРЯАД ОРОНОЙ ЭРХИМ ЛУГОВОДУУДТА АМАР МЭНДЭ!

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

42-дохи жэлээ гарана.

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 280 (10648) | 1964 оной ноябриин 26, четверг | Сэн 2 мүнгэн

НОГООНОЙ УРГАСА ХАЛЮУРАГ ЛЭ!

Бухы республика дотороо мэдээжэ луговод Радна Дагдаевич Санжановай үндэр баян ногоо ургуулдаг үтэг сабшалан дээрэнь тиихэдэ нэгэтэ трактор хүрэжэ ерээд байhан гэхэ. Трактористнь түрүүшынгээ буралдаа татахаяа даб гэхэсэ байтарнь, сабшалангай эзэн — луговод хүрэжэ ерээд, гарнуудаа алдаhан, харгыень хаажа:

— Би шамда сабшалангаа халуулхагүйб!— гэhэн юм.

— Намай хахала гэжэ захираа гүбы! — гээд, трактористнь өөрынхеэрээ ёholбо.

«Эндэшни кукуруза огто ургажа үгэхэгүйл, хурьhэнинь таарахагүй, бү хахалыш» гэжэ байгаад луговодой ойлгуулхые хүсэбэшье hаань, тракторист өөрынгөө хэрэг хэhэн гэхэ,

Үнэхөөрөө луговодой хэлээшэ зүб байшоо. Тэрэ газартань кукуруза нээрээшье ургажа үгөөгүй юм. Тиигээд лэ хэды жэлдэ ядахадаа, тэрэ газараа хаяжархиhан. Урдань гектар бүриhөөнь 18—25 центнер үбhэ абажа байhан хайран газар нигээд лэ хосорhон жэшээтэй. Хожомынь тэндэhээ үбhэншье, кукурузашье абтаагүй байха.

Энэ жэшээ эндэ үгүүлхэдээ кукурузын удха шанарые доройтуулхые хүсэгдэнэгүй. Кукуруза хадаа манай Буряад орондо зохихо таараха газартаа, оролдолгын хүсөөр жэшээтэ hайнаар ургадаг, үндэр баян ургаса үгэдэг байhынь арсахын аргагүй.

Буруу юумэнь юуб гэхэдэ, ямаршье үндэhэ баримтагүйгөөр кукуруза таридаг болообди гээд, сабшалангай болон таригдамал бусад ногоое тоодоггүй жэшээтэй ябадал тохёолдоно бшуу. Зарим хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд кукурузые хүндэлхэ зуураа, тэжээлэй бусад ургамалнуудые, илангаяа сабшалангай удха шанарые тоохоёо болинхой. Тиигэжэ колхоз, совхозуудай ниитын адууhа малые бардам хүрэхэ тэжээлээр хангаха гэhэн зорилго таhалдалда ороhон зэргэтэй болоно. Сабшалан hайжаруулжа, үбhэ ногоо ехээр абадаг болохо талаар Буряадай нютагуудта урдань үргэнөөр дэлгэржэ байhан герасимовска хүдэлөөн унтаржа эхилээ. Энээн тухай hүүлэй үедэ огто мартажархёобди. Эрхим луговодуудай нэрэ солошье дурдагдахаа болижо байна.

Сабшалангаа уhалжа, наг шэбхээр үтэгжүүлдэг Байгалай үмэнэхи малшан буряадуудай, тараашан ородуудай хэр үгhаа хойшо ёhожоhон заншал hүүлдэ мүн лэ хадууржа эхилбэ. Үшөө революциин урдахи үедэшье Байгалай үмэнэхи, Байгал шадархи буряадуудай сабшалангаа үтэгжүүлжэ, ехэ үбhэ абадаг амжалта хадаа Бүхэроссин дотор суурхаhан түүхэтэй. Жэшээнь, 1896 ондо Нижгородто болоhон выставкэ дээрэ манай эндэ туйлагдаhан амжалта онсо тэмдэглэгдэhэн зэргэтэй. Мэргэжэл шадабаритай луговодуудай нэрэ алдар, тэдэнэй дүй дүршэл Москвада хэблэгдэhэн ном hударнууд болон учебнигууд соо бэшэгдэhэн, тусхай брошюранууд болгогдоhон. Эрхимэй эрхимүүд ВДНХ-гай алтан, мүнгэн медальнуудаар, ССР Союзай орден болон медальнуудаар шагнагдаhан байха юм.

Сабшалан баялигаа эрхимээр эдлэдэг нимэ дэлгэр баян заншалhaa арсалтай гээшэ гү?! Үбhэ ногоо ехээр ургуулдаг суута мастернуудай нэрэ солые дахинаа мүндэлүүлжэ, тэдэнэй мэргэжэлтэ дүй дүршэлые олоной шадабари болгохо саг ерээ.

Сабшалан зүбөөр эдлэдэг түрүү луговодууд республика доторнай нилээд олон hэн. Тиимэ бэрхэ хүнүүд колхоз, совхоз бүхэндэ адагынь гурба-дүрбөөрөө бии байгаа. Тэдэнэр жэл бүхэндэ үбhэ ногооной эрхим ургаса хураадаг бэлэй. В. А. Герасимов, Р. Д. Санжанов, А. И. Батышев (Сэлэнгын Тельманэй нэрэмжэтэ колхоз), Л. Б. Кишектуев («Улаан Оронго»), Б. Б. Галданов (Хяагтын Ранжуровай нэрэмжэтэ), М. О. Данилов («Гигант») болон бусад олоной нэрэнүүд республика доторнай алдартай. Эдэнэр зарим газарай гектар бүриhөөнь 50—70 центнер хүрэтэр ногоо ургуулдаг байгаа бшуу. Хүндэтэ Герасимовай хэрэгые үргэлжэлэгшэ Андрей Иннокентьевич Батышев 'Малая Манжа гэжэ үтэгжүүлэгдэдэг сабшалангай гектар бүриhөөнь 120 центнер хүрэтэр эрхим шанартай хүсы үбhэ абадаг hэн.

120 центнер хүсы үбhэн гээшэмнай юунтэй сэнтэйб? Энэ хадаа гектар бүриhөө 6000 тэжээлэй единица абаhантай тэнтэйл! Иимэ хэмжээнэй тэжээлэй единицые ургамал лэ hаа үгэдэг бэшэ ха юм. Гансал эгээл hайнаар ургаhан кукуруза иимэ ургаса үгэжэ болохо. Мастернуудай үтэгжүүлhэн сабшалангhaa иимэ ехэ тэжээл абажа шадахаар байнал! Гэхэтэй хамта, хүдөө ажахые ёhо тэдысэ, ушар удхынь олонгүй, нэгэ хүнэй hэдэлгээр хүтэлбэрилжэ байhан үедэ иимэ бараг-дашагүй ехэ арга боломжо хараада абтадаггүй, тоогдодоггүй, түрүү луговодуудай дүй дүршэл газаашалуулагдаhан байгаа.

Сабшалан, хадалангые тоохоёо болиhон үеын хойшолонгуудые зайсуулхын, тэрэниие ёhошолон эдлэдэг болохын, луговодуудай ажал хүдэлмэриие зүбөөр эмхидхэхын, тэдэнэй дунда социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлхын тулада колхоз, совхозуудай партийна организацинууд, үйлэдбэриин управлениин парткомууд ехэ хүдэлмэри бүтээхэ үялгатай. Хэрбээ энэ хэрэг дээрэ эрид хүбилалта хэжэ, амжалта туйлабал, адууhа малдаа эдюулхэ тэжээлые эрид арьбадхажа шадаха байнабди. Нөөсэмнай угаа ехэ. Республика дотор аяар миллионhoo үлүү гектар сабшалан болон бэлшээри тоологдоно ха юм. Теэд энэ ехэ тала дайдын ургасань өөдэгүй, тон хилбарханиинь бүгэдэндэ мэдээжэ.

Эгээл түрүүшын аад, гол шухала зүйлынь гэбэл, сабшалангые эзэдтэй болгохо хэрэгтэй. Участок бүхэн, бууса, нуга, хүнды бүхэниие оролдосотой хүнүүдтэ даалгаха шухала. Эзэтэйл байhан газарhaa үбhэн ехээр абтадагынь мэдэгдэнэ. Жэшээнь, Ехэ-Куналейн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой луговод Ф. Ф. Рыжаков 120 гектар сабшалангай гектар бүриhөөнь 37 центнер, Мухар-Шэбэрэй «Загаиский» колхозой луговод М. М. Максимов 470 гектарай тус бүриhөөнь 27 центнер (тэрэ тоодо 92 гектарhaань 41—41 центнер), Ивалгын туршалгын ажахын луговод И. Г. Шелкунов 34 гектарhaа 54—54 центнер үбhэ 1964 ондо хураагаал!

Сабшалангые үтэгжүүлхэ, уhалха хүдэлмэри эмхидхэлгэ хадаа баhал шухала асуудал болоно. Үтэгжүүлгэ, ногооной урэhэ тарилга гэхэ мэтэ хүдэлмэринүүд тушаа онсо анхарха хэрэгтэй. Хүн бүхэниие али бүхы дүй дүршэлдэ hургаха гээшэ колхоз, совхозуудай партийна организацинуудай, агрономууд болон мелиораторнуудай бэелүүлхэ үялга мүн.

Мүнөөдэр Улаан-Үдэдэмнай республикын луговодуудай зүблөөн нээгдэхэ. Теэд эндэ суглараг шад сабшалан баялигаа эрид hайжаруулха гэhэн энэ шухала асуудалые hайса зүбшэн хэлсэхэ, дүй дэршэлөө андалдаха байhаниинь дамжаггүй.

ЛУГОВОДУУД! Сабшалан дээрээ үндэр баян ногоо ургуулжа, үбhэ элбэгээр абахын түлөө социалис мүрысөө дэлисэ схэтэйгээр дэлгэрүүлээл.

ОРОЛДОЛГЫН ХҮСЭН ИИМЭЛ ДАА

Ехэ-Куналей ошожо ябахадатнай, харгын хоёр талаар томо томо hуринууд заатагүй танай анхаралые татаадхиха. hуринуудэй томонууд гээшэньшье аргагүй, оролдосотой hайнаар сомогдоhон, хашаалагдаhан байха. Богонихоноор хэлэбэл, ногооной hайн ургаса абтаа, ажалша бэрхэ хүнүүд эндэ ажаллаа гэжэ гансата ойлгомоор. Эдэ үгэнүүдэй тон зүб байhаниинь хэдыхэн тоо, баримтанууд гэршэлнэ. 1964 ондо эндэхи сабшалангай гектар бүриhөө 37,4 центнер үбhэн хураагдаа гэхэ гү, али 123 гектар сабшалангhaa 4.606 центнер hайн шанартай үбhэн абтаа.

Иимэ hайн ногооной ургаса хэн абааб? Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой луговод Федор Ферапонтович Рыжаков. Сабшалангай гектар бүриhөө 37,4 центнер. Теэд нүхэр Рыжаков энэ амжалтаяа үшөөл бага дээрэ тоолоно. «Газарай хүсэн» үшөөл hайнаар хэрэглэгдэнэгүй» гээд тэрэ хөөрэнэ. Ерэхэ жэлдэ гектарай 40 центнерhээ бага бэшэ ногооной ургаса абаха зорилготой. Иимэ ургаса абаха арга боломжошье бии.

Бодоод үзэт, манай республикын колхоз, совхозуудай сабшалан дээрэhээ дунда зэргээр 6—7 центнер үбhэн хураагдана ха юм. Зарим ажахынууд 18—20 центнер хураадаг. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой луговодуудай 4 звеногой нэгэниинь гектарай 20 центнер үбhэ абаhан байна. Иимэ ургаса энэ ажахыда эгээл бага гэжэ тоологдодог. Колхозой түрүү луговод Ф. Ф. Рыжаков гектар бүриhөө 37,4 центнер үбhэ хураагаа ха юм. Колхозой бүхы сабшалангай гектарhaа дунда зэргээр 27,9 центнер үбhэн абтаа.

Энэ гурбан тоонуудые хаража үзэхэдэ, нэгэ ажахын эрхэ байдалда газар тон ондо ондоогоор хэрэглэгдэнэ гэжэ бултанда ойлгогдоно.

Федор Ферапонтович Рыжаков— республикын ахамад луговодуудай нэгэн. Энэмнай ажалдаа ёhотойл үнэн зүрхэнhөө хандадаг, бүхы шадабари мэргэжэлээ гүйсэд hайнаар элсүүлдэг нүхэр. Долоодохи арбаяа дабшажа ябабашье, ямаршье залуушуулhaa дутахагүй, хүнгэн зандаа хүдэлжэл ябана.

— Сабшалан дээрэ гансал хабартаа ажаллаа hаа, биратай ургаса абахагүйш. Бүхэли жэлдээ ажаллаха хэрэгтэй,—гэжэ Федор Ферапонтович хөөрэнэ.

Энэньшье тон зүб. Нүхэр Рыжаков бүри намарhaа эхилжэ, сабшалан дээрээ наг шэбхэ гаргадаг. Тиихэдэ тэрэнэй заримыень сабшалангаа уhалдаг ханаабуудай хажуухаар обоолдог. Юундэб гэхэдэ, ханаабаар урдаhан уhантай тэрэнь худхагдаад, бүри hайн үтэгжүүлгэ болоно ха юм. Энэ жэлдэ 123 гектар сабшалан дээрэ бүхыдөө 500 тонно наг шэбхэ гаргагдаа. Сабшалангаа уhалдаг ханаабаа намартаа сэбэрлэдэг, хабар үшөө дахин сэбэрлэдэг. Апрель hараhaа июнь хүрэтэр бага багаханаар оло дахин газараа уhалдаг заншалтай.

Үнгэрhэн 1963 ондо тэрэнэй участогай гектар бүриhөө 25 центнер, энэ жэлдэ 37,4 центнер үбhэн абтаа. Юунэй ашаар ногооной ургаса дээшэлээб? Федор Ферапонтович сабшалангаа hайнаар хаража үзөөд, жэл бүри уhалhанhaa болоно газарнай хүбхөөр даргадашоо гэжэ элирүүлбэ. Сабшалангаа заатагүй борнойлхо гэжэ шиидхэбэри абтаа hэн. Тиигээд уhалхынгаа урдахана, уhалhан хойшо хоёр дахин борнойлоо.

—Ногооной hайн ургаса абахын түлөө ажаллахал хэрэгтэй. Үтэгжүүлхэ, уhалха. Тиигээд борнойлхо шухала, —гээд нүхэр Рыжаков хөөрэнэ.

Ерэхэ жэлдэ ногооной баян ургаса—гектарhaа 40 центнер үбhэ абахын түлөө бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэгдэжэ эхилээ. Наг шэбхэ гаргагдана, намартаа сабшалангай модо, шулуун сэбэрлэгдэhэн.

Нүхэр Рыжаковой ажалда үшөө нэгэ «нюуса» бии. Даалгагдаhан сабшалангаа мүнөө жэл нэгэ захаhaань, хойто жэл—нүгөөдэhөөнь эхилжэ сабшахые оролдодог. Юундэб гэхэдэ, ногооной гүйсэд ургажа, урэhээ унагаагаагүй байхада үбhэ сабшалга эхилнэ ха юм. Хэрбээ жэл бүри нэгэ захаhaань сабшажа байбал, тэндэнь ногооной ургаса аргагүй муудадаг.

— Ажаллахал хэрэгтэйл даа. Тиигээгүй hаа, юуншье бүтэхэгүй,—гээд Федор Ферапонтович хөөрөөгөө дүүргэээ hэн.

В. НИКОЛАЕВ.

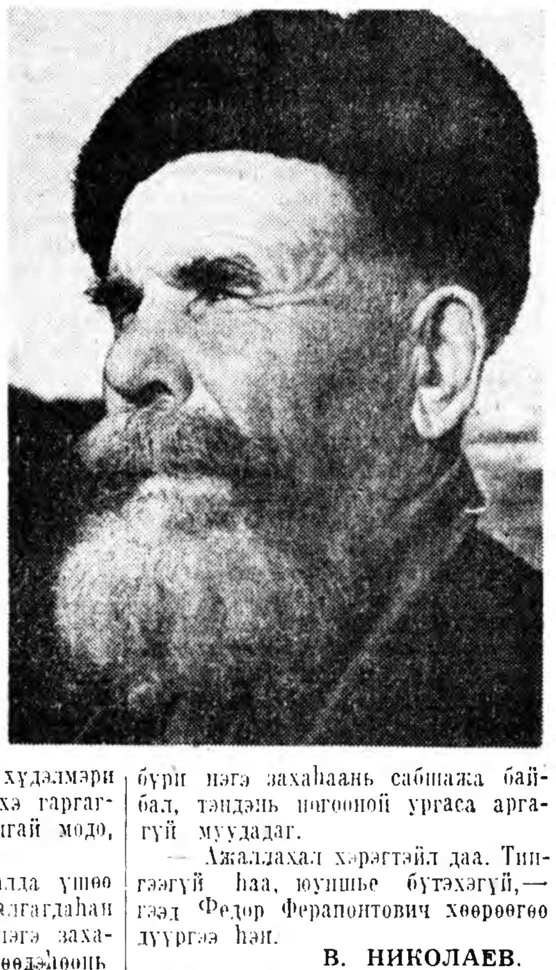

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой луговод Федор Ферапонтович **Рыжаков.**

Авторай фото.

ХАРУУҺАЛГА, ЭДЕЭЛҮҮЛГЫН АШААР...

Олин-Үбэр гэжэ хагда бэлшээреэр элбэг, hалхи шуурганhaa далда газарта XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой (Хяагтын үйлэдбэриин управлени) хонинай нэгэ отара байрладаг. Энэ отарын 700 гаран эрье хонидые Бадма Митанович Доржиев Цыренцоу Нимаевна hамгантаяа хоюулан харууhалдаг юм.

Дүршэл ехэтэй хонишон Бадма Митанович сэлгээ үргэн Ноёхон нютагтаа суурхаhaар үниинэй. Таби гаража ябабашье, хүнгэн солбон бэетэй, хүдэр задарюун шарайтай энэ нүхэрые харахадаа, ёhoороол ажалша хүн гэжэ ойлгомоор.

Бадма Митанович Доржиев жэлэй ямаршье сагта эсэхэ сусахые мэдэнгүй ажаллажа ябадаг. Тиимэл хадаа, жэлhээ жэлдэ хонидоо гарза хоролтогүйгөөр ондо оруулжа, таргаи мяха, торгон нооho ехээр Эхэ орондоо тушаадаг.

1963 оной хабар тэрэнэй эрэ түлгэнүүдые тушаан абаад байхада, отарадань үлбэр муунууд олон hэн. Үнгэрэгшэ жэл колхоздо үбhэн тиимэшье ехээр абтаагүй бэлэй. Тиигэбшье нүхэр Доржиевай бүлэ оролдохынгоо hайнаар хонидоо тураангүй ондо оруулжа, ургыта хабарые угтаа hэн. Хабар, зун, намартаа хонидоо оролдосотойгоор бэлшээгээ, зундаа үглөөнэй 3-4 часhaа удэшын харанхы болотор хонидоо бэлшээридэ ябуулагша hэн. Энээнэй ашаа үрэ эли харагдаа. Харууhалжа байhан хонидоо октябрь hарын hүүлээр бултыень гүрэндэ тушааhаниинь, тус бүринь 50—60 килограмм татажа, эрхим тарган гэжэ сэгнэгдээ. Мүн зундаа хонин бүриhөө 3,2 килограмм нооhон абтаhан.

Энэ жэлдэ баhал 700 эрэ түлгэнүүдые даажа абаад, харууhалжа байна. Үбэлжэлгын эхилhээр хонидойнгоо тамир харалсажа, hайн мүүень илгажа эдеэлүүлнэ. Шадалаар hула түлгэнүүдтэ нэмэлтэ тэжээл үгтэнэ, hайнуудынь үбэлдөөшье бэлшээридэ ябаhаар байдаг.

Хонидойнь үбэлжэхэ хото хорёо, хашаа хаамагуудынь булта заhагдаhан, хэдэн зуугаад центнер сагаан hолоомо газаагаа оруулжа hүрилэнхэй. Хонидой нооhоной шанарые муудуулхагүйн тула тус отарынхид ехэ оролдолго гаргана. Үбэлдөө хонидойнь байра соо ходо нэгэ жэгдэ hэрюун байдаг. Хонид тусгаар түхеэрэгдэhэн хобоо cooho эдеэлүүлэгдэдэг юм.

Үнэн сэхэ ажалайнгаа түлөө Бадма Митанович Доржиев хэдэ дахин үнэтэ шанда хүртэhэн, райкомой, аймгүйсэдкомой Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаhан. Мүнөө энэ хонишон даажа байhан эрье хонидойнгоо тус бүриин шэгнүүрые 55—65 килограммда хүргэхэ, 3,5—4 килограммhaa доошо бэшэ нооhо хайчалха зорилго урдаа табинхай. Ажал хүдэлмэридөө хэзээдэншье оролдосотойгоор хандадаг Бадма Митанович хэлэhэн үгэдөө хүрэхэл байха.

С. БИЛИКТУЕВ,
колхозой гэшүүн.

Ноёхон.

ЗОРИЛГОЁО ОЙЛГООД БАЙХАДАА...

Арга боломжоёо хүсэдөөр хэрэглэжэ, hү hаали улам бүри элбэгжүүлхэ хэмжээ Нюкскэ фермынхид (Байгалай совхоз) абаад, ажалдаа шэнэ алхам хэжэ байна. Хэрбээ үнгэрэгшэ жэлэй ноябрь hарада үдэр бүхэндэ 250—300 литр hүн hаагдадаг hаа, hүүлэй үедэ үдэр бүри 450, дээшэнье литр hүн hаагдадаг болонхой.

Бүхы hаалишадай (хамтадаа 11 hаалишан) ажалдаа оролдосотой эдэбхитэйгээр хандадаг, үнеэдээ зоотехническэ заабариин ёhoop зүбөөр харууhалдаг, эдеэлүүлдэг дээрэhээ hү hаали үдэр бүхэндэ улам улам ехэдхэгдэнэ. Гүрэндэ hү худалдаха жэлэйнгээ түсэб хахад hараар уридшалан дүүргэхэ мүрысөөндэ эндэхи hаалишад оролсоод, үнеэн бүхэнhөө дунда зэргээр 1664 литр hү hаагаад байна. Жэлэй эсэслэтэр үнеэн бүриhөө дунда зэргээр үшөө 230 литр hү hааха зорилго табигданхай.

hү hаали дээшэлүүлхэ гэбэл, нэн түрүүндэ шанартай тэжээл үгэхэ, hолоомо болон бусад тэжээл буйлуулжа, эдеэшүүлжэ эдюулхэ шухала гээд эндэхи hаалишан бүхэн hайса ойлгонхой. Үдэртөө үнеэн бүхэндэ 4 килограмм үбhэ, 35 килограмм хүрэтэр кукурузын шэмэтэ силос, 500 грамм таряа талханай зүйл, hаагдаhан литр бүридэ 300 грамм тухай ороохо таряанай зүйл эдюулэгдэнэ. hайн hү гаммахын зорилгоор эндэхи фермэдэ үдэртөө 200 литр хэмэл hүн бэлдэгдэдэг.

Үбэлжэлгын туршада үнеэн бүхэнhөө зунайхиhaa дутуугүйгөөр hү hааха, тодорхойлбол, ноябриин 1-hээ июниин 1 хүрэтэр үнеэн бүхэнhөө 1000 литрhээ бага бэшэ hү hааха гэhэн Сэлэнгын совхозой hаалишад, малшадай үүсхэл халуунаар дэмжэгдээ. «Тэжээлээ шадамараар буйлуулжа, үнеэдэй хойноhoo тон оролдосотойгоор харууhалжа, зоотехническэ заабаряар ажаллабал, сэлэнгынхидтэй мүрысэжэ болохо, мүрысэхэниьеэбди» гэжэ эндэхи hаалишад мэдүүлбэ.

Колхоздо, управлениидэ мэдээжэ болоhон hаалишан Мария Ивановна Дорохова даажа байhан үнеэн бүхэнhөө 2092 литр hү hаагаа. Энэ замай залуушадай тоодо ороhон нүхэрhөө балай гээгдэдэггүй Таисия Емельянова, Татьяна Дорохова гэгшэд мүн лэ тус бүридөө 1802—1856 литртэ хүргөөд ябана. Эдэнэр үбэлжэлгын үедэ үнеэн бүриhөө 1000 литр hү hааха уялга абаад, ажалша нүхэдөө дэмжыт гэжэ уряалба.

А. ХАЛТУЕВ.

Кабанскын управлени.

Туркменистанай Коммунис партиин Центральна Комитедтэ
Туркмениин Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй Президиумдэ
Туркмениин ССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ

Гайхамшагта үдэртэй—Туркмениин Совет Социалис Республикын болон Туркменистанай Коммунис партиин байгуулагдаhaар 40 жэлэй ойтой дашарамдуулан, республикын хүдэлмэришэд, колхознигууд, интеллигенци болон бүхы ажалшадые Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитет, Совет Социалис Республиканудай Союзай Верховно Соведэй Президиум, СССР-эй Министрнүүдэй Совет халуунаар амаршалан мэндэшэлнэ. Энэ hайндэрые Туркмениин арадтай хамта Советскэ Союзай бүхы арадууд тэмдэглэжэ байна.

Коммунис партиин хүтэлбэреэр, ород болон манай ороной бусад арадуудай аха дүүгэй туhаламжаар республикын ажалшад тэмсэлэй болон ажалай ехэ, алдарта замаар ябажа гараа.

Агуухэ Октябриин социалис революци хаанта засагай болон хаашуулай дарлалтаhaa, эрхэ сүлөөгүй, үгытэй ядуу байдалhaa туркмен арадые хэтэдэнь зайсуулан гаргаа, национальна социалис гүрэн түрые тэрээндэ олгоо, экономическа болон оюун бодолойнгоо хүгжэлтэдэ асари ехэ алхам хэхэ арга олгоо. Социалис шэнэдхэлгэнүүдэй болоhоной ашаар Туркменистан хүгжэнги промышленностьтай, томо хүдөө ажахын үйлэдбэритэй, түрүү социалис культуратай hалбаран хүгжэжэ байhан Совет республика болоо. Ажалшадай байдал таhалгаряагүй hайжарна, тэдэнэй оюун бодолой хэрэглэмжэ улам бүри хүсэдөөр хангагдана. Урдань харанхы балар, дарлан доромжологдодог байhан туркмен эхэнэр шэнэ ажабайдалые зохёодог бүрин эрхэтэ эдэбхитэй байгуулагша болоо.

Хооhон тала гүби газарые ашаглаха гэhэн туркменүүдэй хэтэ үеын хүсэл эрмэлзэлгые бэелүүлхэ арга олгоhон Каракумай каналые барилга арадай ажахын шухала илалта болоно, аха дүү арадуудай харилсан туhалалсалгые эли тодоор харуулаа. Нефтиин болон химиин промышленностиие хурдан түргэнөөр хүгжөөжэ, хлопок бүри ехээр ургуулан абадаг болоно, мал ажалай ашаг шэмые дээшэлүүлжэ, республикын ажалшад ороной арадай ажахые хүгжөөн дэбжэлгэдэ эрхим туhа нэмэри оруулаа, оруулжашье байhаар.

Экономикые хүгжөөлгэдэ, соёл культурые дэбжээлгэдэ туркмен арадай амжаhан туйлалтанууд совет социалис байгуулалтын бата бэхи түгэлдэр ехэ хүсые, ленинскэ национальна политикын, СССР-эй арадуудай бата бэхи аха дүүгэй холбооной болон хани барисаанай илан мандалгын үнэмшэсэтэй гэршэ болоно үгэнэ.

КПСС-эй XX, XXI, XXII съездүүдэй шиидхэбэринүүдээр тодорхойлогдоhон партиин генеральна хараа шугамые, коммунис байгуулалтын асари ехэ зорилгонуудые бэелүүлхын түлөө Туркменистанай ажалшад саашадааншье эдэбхитэйгээр тэмсэхэ гэжэ батаар этигэжэ байhанаа КПСС-эй Центральна Комитет, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум, СССР-эй Министрнүүдэй Совет элирхэйлэн мэдүүлнэ.

Туркмениин Совет Социалис Республикын 40 жэлэй ой мандаха болтогой! Тэрэнэй ажалда дуратай арадта алдар соло!

КПСС-эй дайшалхы отряд болохо Туркменистанай Коммунис парти мандаха болтогой!

Совет гүрэнэй түгэлдэр хүсэнэй, илагдашагүй байлгын бата бэхи үндэhэ hүүри болохо СССР-эй арадуудай нягта хани барисаан хэтын хэтэдэ мандажа, бэхижэжэ байг лэ!

Коммунис партиин хүтэлбэреэр коммунизмын илалта тээшэ урагшаа дабшая!

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕТ | **СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМ** | **СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕТ**

Москвагаа мэдээсэнэ

СССР Чили хоёрой хоорондо дипломатическа харилсаан hэргээгдэбэ

Советскэ Союзай болон Чилиин Республикын хоорондо дипломатическа болон консульско харилсаануудай hэргээгдэhэн тухай доро дурсагдаhан коммюникедэ Чилиин Гадаадын хэрэгүүдэй министр Габриэль Вальдес, СССР-hээ Аргентинэдэ байдаг элшэн сайд Н. Б. Алексеев правительствануудайнгаа даалгабаряар Сантьяго городто ноябриин 24-дэ гар табиhан байна.

«Чилиин Республикын болон Совет Социалис Республиканудай Союзай правительстванууд хадаа арадуудай хоорондоо үгээ бүри hайнаар ойлголсодог болохо тудам бүхы дэлхэй дээрэ амгалан тайбан байдал батадхагдаха; ондо ондоо байгуулалта гү, захиргаанай түхэл маягай илгаа hайн дипломатическа харилсаа оронуудай хоорондо байгуулгада hаад хэхэгүй гэжэ этигэжэ байhан дээрэhээ 1964 оной ноябриин 24-hөө эхилэн, дипломатическа болон консульско харилсаануудаа hэргээхэ гэжэ үгэсэ ойлголсоо.

Али али оронуудта посольствонууд бии байха. Тэдэниие байгуулха тодорхой асуудалнууд хоёр правительствын хоорондо саашадаа хэлсэгдэхэ байна.

Энэ коммюнике Сантьягода болон Москвада нэгэн доро толилогдохо».

* * *

ЧИЛИ

(Тобшо тайлбари)

Чили—Урда Америкын гүрэн. Зониинь 8 миллион үлүүтэй хүн болодог. Сантьяго город ниислэлынь юм.

Орон дотор хуули гаргадаг засагынь депутадуудай палатаhaa болон сенадhaa бүридэhэн Национальна конгресс болоно. Республикын президент гүрэн түрынгөө хэрэгые гүйсэдхэдэг.

Чилидэ арба шахуу элдэб политическэ парти бии. Ороной ажалшад профсоюзуудта эмхидэнхэй, тэдэнэй эгээн томонь профсоюзна нэгэдэмэл центр болоно.

Чили—баян, онсо өөрэ шэнжэтэй соёл культуратай орон болоно, олон ажал ябуулагшадынь дэлхэй дээрэ мэдээжэ болонхой. Чилиин мүнөөнэй литература болон соёл культурын элитэ ехэ түлөөлэгшэд Пабло Неруда, Ольга Поблете де Эспиноза гэгшэд «Арадуудай хоорондын эб найрамдал бэхижүүлhэнэй түлөө» Уласхоорондын Ленинскэ шанда хүртөө.

Чилиин газар нютаг байгаалиин баялигаар угаа элбэг. Зэдэй нөөсэнүүдэй талаар капиталис гүрэнүүд дотор нэгэдэхи hуури, натриин селитрын хэбтэшэнүүдэй талаар дэлхэй дээрэ нэгэдэхи hуури энэ орон эзэлдэг.

Байгаалиин баялигай тон элбэг байбашье, Чилиин ажалда дуратай арадай оролдолго гаргабашье, Чилиин хүгжэлтын зам бэрхэтэйхэн байгаа. Гурбан зуу шахуу жэлэй турша соо Испаниин эзэмдэгшэд оронииe хүтэлжэ байгаа.

Чилиин арадай национально-сүлөөрэлгын тэмсэлэй ашаар 1818 ондо Чили бэеэ даанхай республика болоhон байгаа.

Ашагта малтамалнуудай промышленность Чилиин экономикын үндэhэ hүүри болоно. Ороной ажал хэжэ шадаха хүн зоной гурбанай нэгэ хуби шахуунь хүдөө ажахые эрхилдэг.

hүүлэй жэлнүүдтэ уласхоорондын оршондо Чили бүри ехэ үүргэ дүүргэдэг болоно байна. Чили хадаа Латинин Америкэдэ ядерна зэбсэггүй зоно байгуулха оролдолго гаргаа, ядерна зэбсэг зарим зэргээр хорихо тухай Москвагай договорто түрүүшын оронуудай нэгэн бололсожо гараа табиа.

СССР-тэй, бусад социалис оронуудтай харилсаагаа hэргээхын түлөө хүдэлөөн 50-яад онуудай эсэсhээ Чилидэ бүри ехээр дэлгэрээ. Тиин Советскэ Союзай болон Чилиин хоорондо зарим экономическа, соёл культурын болон парламентскэ холбоон тогтоогдоhон юм. Чилиин мүнөөнэй президент сенатор Эдуардо Фрей Монтальва 1963 ондо СССР-эй Верховно Соведэй айлшан болоно, Советскэ Союзда ерээ hэн.

Чилиин ажалда дуратай, оюун бэлигтэй арадта үнэн зүрхэнhөө талархадаг совет хүнүүд СССР Чили хоёрой хоорондохи дипломатическа харилсаануудай hэргээгдэhэн тухай мэдээсэлые hаналаа ханангяар лаб угтахал байха.

Урда Вьетнамай зондо туhаламжа

Хүсэтэ hалхи шуурган, ехэ үер болоно, Урда Вьетнамай хүн зондо ехэ хохидол ушаруулаа гэжэ хэблэлдэ мэдээсэгдээ hэн. Хэдэ мянган хүн үхөө, 2 миллион шахуу хүн гэр байрагүй болоо, олон райондо тарилга, адууhа мал үгы хэгдээ. Урда Вьетнамай арадай хохидолдо дайрагдаhанда совет хүнүүд гүнзэгы ехээр hанаагаа зобоно. Энэрхы сэдьхэлтэй байха гол ёhые хүтэлбэри болгон, Урда Вьетнамай зоной хүндэ хүшэр байдалые хүнгэдхэхые эрмэлзэн, СССР-эй Улаан Хэрээhэнэй, Улаан Хахад hарын бүлгэмэй союз хохидолдо орогшодто түлөөhэгүй материальна туhаламжа үзүүлхэ гэжэ шиидхээ. ДРВ-гэй Улаан Хэрээhэнэй бүлгэмөөр дамжуулан, хохидолдо ороhон зондо бэлэг болгожо, 20 тонно саахар, 3 мянган одеяла, 3 мянган метр бүд, 5 мянган баанха үдхэрүүлэгдэhэн hүн, 3 мянган түхэригэй эм дом эльгээгдээ.

КПСС-эй Буряадай обкомой VII пленум

1964—1965 ОНУУДАЙ ҮБЭЛЖЭЛГЫН ҮЕДЭ МАЛАЙ АШАГ ШЭМЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛЖЭ, МЯХА, hҮ ЕХЭЭР АБАХЫН ТҮЛӨӨ

Республикын Министрнүүдэй Совет Түрүүлэгшэ нүхэр К. Л. БАРЬЯДАЕВАЙ элидхэлhээ

— Республикын хүдөө ажахын гол hалбари болохо мал ажалда ехэ дутагдалнуудай бии байhан дээрэhээ энэ асуудал КПСС-эй обкомой пленум дээрэ табигдаа,— гээд нүхэр Барьядаев элидхэлээ захалба.— Жэлэй дүүрэтэр hараhаа үлүүхэн сагай үлэбэшье, жэлэй дүн мал ажалай талаар тон хангалтагүй гэжэ элирэнхэй. Мяха, ноohо абалгаар, түл абажа түлжүүлгээр, малай тоо олошоруулха талаар энэ жэлдэ урдынхиhаа ондоо хубилалта болоогүй. Гансал hү абалгаар зарим тэды амжалта түйлагдаhан байна. Байгша ондо республикамнай гүрэндэ hү худалдаха түсэбөө декабриин 15 хүрэтэр дүүргэжэ, түсэбhөө гадуур адагынь 3 мянган тонно hү тушааха аргатай.

Илангаяа бэрхэшээлтэй байдал гүрэндэ мяха тушаалгаар тохёолдоо. Үнгэрhэн 10 hарын туршада мяха худалдаха жэлэй түсэб минил 71 процент, ноohо 86 процент дүүргэгдээд байнхай.

Яахадаа иимэ байдал тохёолдооб, колхоз, совхозуудай мал ажалай гээгдэлдэ ороhон гол шалтагаанууд юун бэ?

Нэн түрүүн ниитын адууhа мал олоор үхэл гарзада ороно. Илангаяа Хяагтын, Зэдын, Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управленинүүдтэ мал олоор гарзалаа. Жэшээнь, Хяагтын үйлэдбэриин управлениин Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоздо үнгэрhэн 10 hарын туршада 9250 хони гарзалаа, тиин энэ үедэ колхоз гүрэндэ 7220 хони тушааhан байха юм. Иимэрхүү байдал Погранична совхоздо, энэ управлениин Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо, Зэдын үйлэдбэриин управлениин «Коммунизм», Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозуудта, Хоринэй үйлэдбэриин управлениин Үдын болон Анаагай совхозуудта, Мухар-Шэбэрэй управлениин «Эрдэм» совхоздо үзэгдэнэ.

Малай үхэл гарзые олохон хүтэлбэрилэгшэд тэжээлэй дуталдаhанhаа болоо гэжэ шалтагаалдаг. Тэд гансал тэжээлэй дутамагhаа болоно гү? Юуб гэхэдэ, адууhа мал тэжээлэй элбэгшье сагта, зунай, намарай сагташье гарзална бшуу. Тиимэhээ адууhа мал гансахан тэжээлэй дуталдаhанhаа бэшэ, мүн малшадай ажалдаа харюусалга багатайгаар хандаhанhаа, малаа муугаар харууhалhанhаа, колхоз, совхозуудай зооветмэргэжэлтэдэй болон хүтэлбэрилэгшэдэй хиналта hулаар табиhанhаа болоно гээшэ.

Малай үбэлжэлгые шалгажа үзэхэдэ, олохон колхоз, совхозуудта үбшэн мал олон дайралдана. Тэд тэдэниие hайн харууhалга, эдеэлүүлгэ дээрэ табиха хэмжээн абтанагүй. Илангаяа тамир муутай тугал, хурьгад олон. Тиимэhээ ноябрь-декабрь hарануудта бүхы малаа зооветеринарна шалгалтада оруулжа, зохихо хэмжээн абтаха ушартай. Үбшэн мал эмшэлэгдэхэ болоно. Илангаяа ажал хэрэгээ hайса мэдэхэ, дүршэлтэй хүнүүдые мал ажалда табиха хэрэгтэй.

Иимэ хэмжээ абахынгаа хажуугаар ниитын малай бүрин бүтэн байхын түлөө республикын Хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ ба бэлэдхэхэ министерствын, үйлэдбэриин управленинүүдэй, парткомуудай, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдэй харюусалгые эрид дээшэлүүлхэ шухала.

Эхэ малай олороо hубайрдаг дээрэhээ ажахынуудта ехэхэн хохидол ушаруулагдана гэжэ элидхэлшэ саашань тэмдэглэбэ. Илангаяа Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин колхоз, совхозуудта энэ жэлдэ 100 үнеэн бүриhөө миил 40 тугал, Улаан-Үдын болон Хяагтын управленинүүдтэ—37 тугал абтаhан байха юм. Зарим ажахынуудта бүришье бирагүй байдал ушарна.

Үнеэдые, эхэ хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ хэрэгые эмхидхэлгэдэ горитой дутагдалнууд бии. Гүрэнэй племенной станцинууд, мал искусственна аргаар үрэжүүлхэ станцинууд үшөөл хангалтагүйгөөр ажаллана. Саашадаа эдэ станцинуудай тоо олошоруулжа, ажалыень hайжаруулха тон шухала болонхой. Энэ асуудалые республикын Министрнүүдэй Совет hаяар шиидхэхэ юм. Мүн колхоз, совхозуудай техник-үрэжүүлэгшэдые hургаха, искусственна үрэжүүлгын пунктнуудые түхеэрэлгэнүүдээр хүсэд хангаха хэрэгтэй.

Искусственна үрэжүүлгын аша үрэ ехэтэй байhаниинь бүгэдэндэ мэдээжэ. Тиигэбэшье, энээндэ дашуураад, бухануудаа, хусануудаа, азарга гахайнуудаа бүхыдэнь үгы хэжэ, алдуу гаргаhаншье баримтанууд бии. Тиимэhээ 1965 онhоо эхилжэ, өөhэдынгөө бухануудтай, хусануудтай, азарга гахайнуудтай болохо талаар ажахынуудта даабари хүргэгдэхэ юм. Тиихэдээ гансахан ниитын мал анхаралда абтаха бэшэ, мүн колхознигуудай, совхозой хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай хубиин мал үрэжүүлхэ тушаа анхарагдаха ушартай.

Хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ ба бэлэдхэхэ министерство, үйлэдбэриин управленинүүд шэнэ жэл гаратар бүхы эхэ малаа шалгажа, тэдэнээ hайнаар харууhалжа, эдеэлүүлжэ, үбшэнүүдынь эмшэлжэ, бүхы фермэ, гүүртэнүүдтэ эхэ малай тоо бүридхэлые hайжаруулха, үнеэдые үрэжүүлхэ тусхай календарьтай болохо эрилтэ табигдана.

Эдэ дутагдалнуудhаа гадна, мал шахан таргалуулгын хүсэдөөр эмхидхэгдээгүй байhан тушаа элидхэлшэ тогтоо. Имагтал мал hайса шахан таргалуулагдаагүй дээрэhээ энэ жэлдэ гүрэндэ тушаагдаhан үхэрнүүдэй дунда зэргын шэгнүүр 253 килограмм, хонид—35 килограмм татаа гэхэ гү, али нёдондонойхиhоо бага болоhон байна. Зүгөөр энэ хэрэгые зохидоор эмхидхэhэн ажахынууд гүрэндөө hайн мал тушаана. Яруунын совхоз нёдондо үбэл 469 үхэр шахан таргалуулжа, дунда зэргээр 298 килограммтайгаар гүрэндэ тушаагаа hэн. Ториин совхоз үнгэрэгшэ зундаа 2911 үхэр холын hарьдагай бэлшээридэ адуулжа, тус бүриинь шэгнүүрые дунда зэргээр 95 килограммаар нэмээжэ шадаа. Тэд иимэ жэшээнүүд үсөөн.

Малые үбэлэй сагта шахан таргалуулха тушаа тогтохо зуураа, элидхэлшэ энэ үбэлжэлгын үедэ адагынь 60 мянган буруу, хашарагуудые шахан таргалуулха аргатайбди гэжэ хэлээ. Тугал, буруунуудые шахан таргалуулха тусхай бригадануудые эмхидхэхэ хэрэгтэй. Тиихэдээ шэнэ жэл гаратар хэды мал шахан таргалуулагдахаб, тиигэжэ 1964 оной түсэб яажа дүүргэхэб гэжэ хараалагдаха ушартай. Шахалганда табигдаhан мал дулаан байраар, бүлеэн уhаар, hайн дэбдихэрээр, хүсэд тэжээлээр хангагдаха болоно. Мал шахан таргалуулхадаа имагтал өөhэдынгөө ажахыда байhан тэжээл харалсаха ушартай. Ажахы бүхэндэ малда силос үгэхэдөө тэрэнээ карбамидаар шанаржуулха ёhотой. Малай тэжээлэй рацион белогоор, минеральна бодосуудаар хүсэд хангагдаhан байха зэргэтэй.

Саашадань элидхэлшэ гахай үсхэбэрилхэ асуудалда анхарал ехээр хандуулаа. Үнгэрhэн октябриин 14-дэ республикын гахайшадай зүблөөн боложо, тэндэ 1964 ондо адагынь 12 мянган тонно гахайн мяха абаха уялга хараалагдаhан байна. Зүблөөнэй hүүлээр hараhаа үлүү саг үнгэрбэ. Тэд ажахынуудта ябажа, шалгажа үзэхэдэ, мүнөө хүрэтэр гол эхэ гахайнуудые, нэгэ түрүүлээд тушаагдаха эмэ гахайнуудые шэлэн олохо даабари хүсэд дүүргэгдээгүй байhаар. Тиимэhээ үдэр саг гээнгүйгөөр ноябрь, декабрь hарануудта адагынь 7000 эмэ гахайнуудые илгажа, бүхы гахайнуудаа оройндо оруулха шухала. Тиигэбэл, ерэхэ жэлдэ гахайн мяха ехээр абаха зорилго амжалтатайгаар шиидхэгдэхэ бшуу.

Ерэхэ жэлдэ гахайн мяха ехээр абахын тула гахайнуудаа hайнаар түлжүүлхэ, шахан таргалуулха хэмжээ абаха хэрэгтэй.

Үбэлдөө үхэр, гахай шахаха асуудалда партийна организацинууд, советскэ, хүдөө ажахын органууд гол анхаралаа табиха уялгатай. Ажахынууд малай шэгнүүр нэмээхэ талаар үгтэhэн даабари хэр дүүргэнэб гэжэ саг үргэлжэ шалгажа, республикын болон аймагуудай газетэнүүдтэ мүрысөөнэй дүн согсолжо байха болоно.

Мал шахан таргалуулжа байhан хүнүүдые урмашуулха зохид хэмжээн хараалагдажа, бодото дээрээ бэелүүлэгдэхэ ёhотой.

Малай тэжээл зүбөөр, гамтайгаар гаргашалха тушаа элидхэлшэ онсо анхаралаа хандуулба. Илангаяа үбэлжэлгын үедэ малай тэжээлые белогоор хүсэлдүүлхэ хэрэгтэ анхарагдаа. Тиихын тула бүдүүн тэжээл гидролизно аргаар буйлуулха, дрожжоор эhээхэ, карбамидаар шанаржуулха тушаа хэлэгдээ. Хүдөө ажахын продуктнуудые гаргадаг заводуудай үлөөдэhэ хэрэглэхэ, мяха, яhанай гурил элбэгээр гаргаха, шалбүүhэнэй гурил үйлэдбэрилгэеэ промышленна үндэhэ hуури дээрэ табиха, гидропонно аргаар ногоо ургуулха хэмжээнүүд хүсэд хэрэглэгдэхэ ушартай. Хилээмэнэй зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг предприятинууд ороохоной хальhаар 3000 тонно брикедүүдые хэжэ гаргаха даабаритай. Энээнэй хажуугаар поли дээрэ хэбтэhэн hолоомоёо суглуулжа абаха, хагда, хулhа сабшажа абаха хэрэгтэй.

Ингэжэ тэжээлээ hайнаар буйлуулжа, малаа зүбөөр эдеэлүүлжэ шадабал, мүнөөнэйхиhөө 1,5—2 дахин ехэ ашаг шэмэ абтаха байhаниинь элитэ.

«Скотооткорм» трестын совхозуудай хүдэлмэриие hайжаруулха тухай тогтоод, элидхэлшэ үбэлжэлгын үедэ hү ехээр абадаг болохо асуудалда анхарба. Мүнөө жэлдэ республикамнай гүрэндэ hү худалдаха түсэбөө урдишалан дүүргэхээр байна. Зүгөөр ерэхэ жэлдэ гүрэндэ hү худалдаха түсэбнай нилээд ехэ болохо, тэрэндэ эртэнhээ бэлдэхэ ёhотойбди гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ. 1965 ондо үнеэн бүриhөө 1500—1600 килограмм hү hаажа, бүхыдөө адагынь 130 мянган тонно hү абахаар хараалагдана.

Малай hү шэмэ дээшэлүүлхын тула үнеэдээ бултыень уянда байлгажа, зоотехническэ нормын ёhоор эдеэлүүлхэ хэрэгтэй. Тиихэдээ илангаяа түрүүшынхеэ тугаллаха гунжан үнеэдтэ анхарха шухала. Гидролизно аргаар hолоомо буйлуулха, дрожжоор эhээхэ, тугалнуудта хэмэл hү уулгаха хэмжээнүүд хаа хаанагүй абтаха зэргэтэй.

Элидхэлшэ ехэхэн анхаралаа республикын мал ажалай гол hалбари болохо хонин ажалда хандуулба. Хонин үсхэбэрилгэ урдынхиhаа эрилтэ hайжарнагүй, хонидой тоо толгой колхоз, совхозуудта hүүлэй жэлнүүдтэ нэмэнэгүй шахуу.

Хонидые тэжээлээр хүсэд хангагүйл дээрэhээ тэрэнэй хүгжэлтэдэ hаад ушаруулагдана. Тиимэhээ энэ үбэлжэлгэhөө эхилжэ, хонидые hайнаар эдеэлүүлхэ, хонин бүридэ адагынь 1,5—2 центнер үбhэ, 2 центнер силос, 30—35 килограмм таряа талханай зүйл үгэхэ, мүн түрэхэ хурьгануудта үбhэ, таряа талханай зүйл үлөөгдэхэ ушартай. Мүнөө үедэ хээлитэй хонидоо hайнаар эдеэлүүлжэ, тобир тарган байлгаха аргатайбди.

Хонин ажалаа hайнаар хүгжөөхын тула сабшалангаа hайжаруулжа, үбhэ ехээр бэлэдхэхэ эрилтэ табигдана. Тоолоод үзэхэдэ, саашадаа хонидоо олошоруулхын тула жэл бүри адагынь 500 мянган тонно үбhэн хэрэгтэй болохо байна. Тэрэнэй хажуугаар тарялан дээрэhээ нилээд ехэ тэжээл хонидто бэлэдхэгдэхэ болоно.

Хонидые hайнаар бэлшээхэ, зүбөөр эдеэлүүлхэ хэрэгтэ дутагдалнуудай бии байhан дээрэhээ хонидой үхэл гарзада ороход, hубайрха баримтанууд үзэгдэнэ гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ.

Саашань элидхэлшэ шубуу үсхэбэрилжэ, үндэгэ ехээр абаха асуудалда анхарhан байна.

Малшадай дунда ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулха, тэдэнэй ажаhуудалые hайжаруулха, культурна эрилтэнүүдыень хангаха шухала.

Элидхэлэйнгээ эсэстэ нүхэр Барьядаев мал ажал эрхилхэ талаар партийна, советскэ болон хүдөө ажахын органуудай хүдэлмэридэ бии байгаа дутагдалнуудые элишэлээ. hүүлэй үедэ болоhон КПСС-эй ЦК-гай Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, саашадаа арад зоной ажабайдал дээшэлүүлжэ, ажахыгаа ударидаха бүхы хүдэлмэреэ эрид hайжаруулха арга нүхэсэл олгогдонхой.

* * *

Элидхэлэй hүүлээр үгэ хэлэлгэн захалба. Эгээн түрүүлэн Яруунын совхозой директор нүхэр **Паршин** трибунада гараба.

— Хүдөө ажахыгаа интенсификацин замаар хүгжөөхэ ехэ зорилгонуудые амжалтатайгаар бэелүүлхын тула газараа зүбөөр ашаглаха, мал ажалаа аша үрэ ехэтэйгээр эрхилхэ эрилтэ табигдана,— гээд тэрэ захалба.— Энэ эрилтын ёhоор ажаллажа, манай совхозой коллектив зарим тэды амжалтануудые түйлажа байнхай. Гүрэндэ hү тушааха жэлэй түсэб октябриин 15-да дүүргэжэ, түсэбhөө гадуур 2400 центнер бэлэдхэлэй пунктда оруулха хүсэлтэйбди. Ноohо тушааха түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. Мяха худалдаха 9 hарын түсэб 110 процентдэ хүргэгдэнхэй. Совхозой 2-дохи, 4-дэхи отделенинхид бүришье hайнаар ажаллажа гараа. Совхозой хонишод зуун хонин бүриhөө 87 хурьга абажа, хонин бүриhөө 3 килограмм ноohо хайшалаа, хурьгадаа эхэhээнь hалгааха үедэнь дунда зэргээр 27 килограммтай болгоо. Механизаторнуудай эдэбхитэйгээр ажаллаhанай ашаар нёдондонойхиhоо 10 мянган центнер ехэ таряан хуряагдаа.

Саашадаа ажалаа бүри аша үрэ ехэтэйгээр ябуулхын тула хүдэлмэришэдөө механизаторай мэргэжэлдэ hургажа байнабди.

Тиигэбэшье ажалдамнай дутагдалнууд олон. Продукциимнай өөрын үнэ сэн нилээд ехэ, тиимэhээ жэлээ гарзатайгаар дүүргэнэбди. Мүнөө совхозой дирекци, партком, профком ажахыгаа олзо оршотой болгохын түлөө тэмсэжэ байнхай.

Илангаяа буруу, хашарагуудаа түргэн болзорто түлжүүлхэ, тугалнуудаа 8 hаратайдань 180—200 килограммтай, жэлтэйдэнь 290—300 килограммтай болгохо хэмжээнүүд абтажа байна. Мүнөө 700 гаран буруу, хашарагууд нэгэ газарта суглуулагдажа, дулаан байра, hайн тэжээл дээрэ түлжүүлэгдэнэ. Эдэ малнай үнгэрhэн октябрьда сүүдхэдээ 1000 граммаар, шахамалнууд—1100 граммаар нэмээгдэжэ байнхай. Түлжүүлгэдэ, шахалганда табигдаhан малда белогоор хүсэлдүүлhэн тэжээл, аарса, горохой гурил нэмэгдэжэ үгтэнэ. Энээнэй ашаар малай шэгнүүр 1 килограммаар нэмээхын тула 8,5 тэжээлэй единицэ гаргашалагдана. Бүдүүн тэжээл гидролизно аргаар буйлуулагдана. Энэ фермын ажал ехэтэй хүдэлмэри гол түлэб оньhожоруулагданхай. Шахагдажа байhан хашарагуудаа декабриин 10-даар тус бүриинь 270—280 килограммтайгаар гүрэндэ тушаахамнай. Эдэ 700 буруу, хашарагуудые хамта 10 хүн харууhална.

Энэ жэшээ дээрэhээ харахада, малайнгаа тоо олон болгоогүйшье hаа, эдеэлүүлгэ, харууhалгыень хубилгажа, богони болзорто ехэ продукци абаха аргатайбди. Саашадаа 14 hаратай буруунуудаа гурбан центнертэй болгожо, гүрэндэ тушаажа байхаар хараалагдана. Тиихын тула үнеэдээ гол түлэб үбэлэй hарануудта түрүүлхэ болонобди. Зундаа, намартаа түрэhэн тугалнууд бирагүй гэжэ элишэлэгдэнхэй.

Гадна түргөөр түлжэхэ, мяхалиг үүлтэрэй малтай болохо зорилготойбди. Илангаяа герефорд үүлтэрэй мал hайн байнаа. Энэ үүлтэрэй буруунууд бирагүйхэнөөр эдеэлүүлэгдэжэ байбашье, 14 hаратайдаа 300 килограммтай болодог байнаа.

Саашадаа үнеэдэй тоо 3000 толгойдо хүргэхэ, тэдэнэйнгээ 1600 үнеэдыень hаалиин фермэдэ, бэшыень мяханай фермэдэ бариха гэжэ хэлсээбди. Хэрбээ hаалиингаа үнеэдые hайнаар эдеэлүүлээд байбал, жэлдээ тус бүриhөөнь 3000 литр hү hааха аргатайбди.

Малайнгаа ашаг шэмэ саашадань бүри дээшэлүүлхын тула тэжээл хүсэд хүрэхөөр бэлэдхэхэ хэрэгтэй. Манайда жэлдээ адагынь 180 мянган центнер үбhэ, зелёнко, 20 мянган тонно силос, 20 мянган центнер таряа талханай зүйл бэлэдхэжэ абаха шухала. Иимэ ехэ тэжээл ургуулжа абахын тула газар тарялангаа бүхыдэнь мал ажалай эрилтэ хангахаар табиха болонобди. Манай нютагай эрхэ байдалда богони үндэhэтэй хяаг үбhэ тарихада айхабтар ехэ аша үрэтэй байна. Энэ ногоон хабартаа эртэ ургажа захалдаг, малай гэшхэхэдэшье, үертэ ороходоошье ехээр муудаадхидаггүй. Мүнөө иимэ ногоо 3500 гектарта таридаг hаа, тэрэнэ 9 мянган гектарта хүргэхэмнай. Горох адагынь 2 мянган гектарта таригдаха гэхэ гү, али мүнөөнэйхиhөө дүрбэ дахин ехэ болохо.

Удаань Сэлэнгын совхозой директор нүхэр **Мельников** үгэ абажа, малай ашаг шэмэ дээшэлүүлхын тула совхозой хүдэлмэришэдэй, мэргэжэлтэдэй хэжэ байhан ажал тухай хөөрэжэ үгөө. Имагтал үбhэ, тэжээл абалгада анхарал табижа, тэрэниие гаднаhаа зөөхэеэ болёобди, адуу малай үхэл гарза хоёр дахин хороогдоо.

Үнгэрhэн 10 hарынгаа үрэ дүн шүүмжэлхы ёhоор хаража үзэхэдэмнай, малай шэгнүүр гол түлэб зун, намарай сагта нэмэдэг байгаа. Үбэлдөө мал зүдэржэ гарадаг. Энэ дутагдалаа усадхаха хэмжээ абажа байнабди. Буруу, хашарагуудые силосээр, гидролизно аргаар буйлуулhан hолоомоор эдеэлүүлжэ, таряа талханай зүйл нэмэжэ үгэбэл, hайнаар таргалуулжа болохо. Тэд мүнөө дээрээ түлжүүлгэдэ, шахалганда байhан малда ямар түхэлэй байра бэлдэхэб гэжэ хүсэд тодороогүй байhаар. Энээниие проектнэ эмхи зургаанууд анхарха ушартай.

Мүнөө 280 буруу, хашарагуудые шахан таргалуулжа байнабди. Тэдэнэй 180 толгойень Булюутын отделенидэ Чойдоржо Бадмацыренов харууhалдаг. Эдэ малайнь олонхи гараха жэлэй түрүүшын кварталда гүрэндэ тушаагдаха юм. Шахамалнуудта үбhэ, силос үгтэнэ. Зүгөөр бүхы буруу, хашарагуудаа иимэ hайнаар эдеэлүүлхэ аргагүйдэнэбди. Тиимэhээ тэдэнэрээ тураангүйгөөр лэ ондо оруулхые хүсэнэбди.

Хэмэл hү хэхэ гэхэдэ элдэб бодосууд дуталдажа, тэрэнэй шанар муудхаана. Тиимэ шанар муутай hүөөр эдеэлүүлхэдэ тугал бираатай өөдэлдэггүй байна. Илангаяа загаhанай тоhо, нативна биомицин дуталдана. Ушар иимэhээ худалдаа наймаанай зургаанууд энээндэ анхарха уялгатай.

Совхозой hаалишадай оролдосотойгоор ажаллаhанай, үнеэдэй тэжээл hайжаруулhанай ашаар гүрэндэ hү худалдаха жэлэй түсэб болзорhоо урид дүүргээд, түсэбhөө гадуур 1500 центнер hү тушааха уялгаяа амжалтатайгаар бэелүүлхээрбди. Мүнөө 500 центнер түсэбhөө гадуур худалдаганхай.

hаалишаднай үбэлжэлгын үедэ үнеэн бүриhөө 1000 литр hү hааха гэhэн үгэдөө хүрэхын тула ехээр оролдожо байна. Хэрбээ нёдондо ноябрь hара соо октябриинхиhаа hүн hаали ехээр доошоолhон байбал, мүнөө жэл hаалимнай хороногүй, харин өөдөө гаража байнхай.

hү ехээр абахын тула эдэ хэмжээнүүдэй хажуугаар hаалишадай дунда эмхидхэлэй, ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулха, тэдэнэрые урмашуулха, үнеэдээ саг соонь оройндо оруулха шухала. Мүнөө hаалишадай культурно-ажаhуудалай эрилтэнүүдые хангаха, тэдэнэртэ нэмэлтэ түлөөhэ үгэхэ, шэнэ дүй дүршэлдэ hургаха, мүрысөөнэй дүн саг үргэлжэ согсолжо байха хэмжээнүүд абтана. Энээнэй ашаар hаяхан гээгдэжэ ябаhан hаалишад мүнөө түрүүшүүлэй зэргэдэ гаража байна. Жэшээнь, hаалишан нүхэр Куценко ноябриин эхеэр сүүдхэдэ 50—60 литр hү hааха байбал, мүнөө тэрэнээ 100—110 литртэ хүргөө.

Шэнэ түрэхэ гунжадта ехэ анхарал табиха шухала гэжэ ойлгообди. Бидэнэр гунжадаа түрэхэhөөнь гурбан hара урид hаалишадта даалгажа, уянда hургадаг заншалтайбди.

Үнеэдые тугаллаhанайнь удаа түрүүшынхеэ ототой болохолоорнь үрэжүүлхэ шухала гэжэ манай түрүү hаалишадай дүй дүршэл харуулна. hаалишад Тадвашкина, Бальжинимаева болон бусад жэлдэ үнеэн бүриhөө тугал заабол абадаг. Зарим hаалишад 24 үнеэнhээ 28—29 тугал абадаг юм. Үнеэд тугаллаhаар 11 hара болоод лэ дахин тугаллабал hайн гэжэ манай түрүү hаалишад хэлсэдэг.

Мүнөө үедэ хонидоо уhалха дээрээ ядалданабди. 15 отарада автомашинаар уhа зөөжэ үндэлүүлнэбди. Тиимэhээ тусхай автомашинануудые манай совхоздо нэмэжэ үгэхэ бэзэ гэжэ найданабди.

—Малай үбэлжэлгэдэ бии байгаа дутагдалнууд элидхэл дотор зүб хэлэгдээ,—гээд Баргажанай хүдөөгэй үйлэдбэриин парткомой секретарь нүхэр **Базаров** үгөеэ захалба.—Үер, ган гасуурта дайрагдажа, манай колхоз, совхозууд малай тэжээл нёдондонойхиhоо нилээд бага абаа. Шанарыньшье бирагүй. Тиимэhээ үбэлжэлгэдэ мүнөөнhөө hанаагаа зобоогүйдэ аргагүй.

Илангаяа мал таргалуулха, гүрэндэ мяха тушааха, худалдаха түсэбөө дүүргэхэ хэрэгтэмнай бэрхэшээлнүүд ушарна. Мүнөө үедэ 4 мянгаад буруу, хашарагууд шахан таргалуулгада табигданхай. Баянгоолорхин 400 толгой мал таргалуулжа байна.

Малай hубайралгатай тэмсэхэ хэрэгтэ анхарнабди. Мүнөө колхоз, совхоз бүхэндэ искусственна үрэжүүлгын станци эмхидхэжэ байнабди. Могойтын гүрэнэй пунктые болюулха гэжэ хэлсээбди.

Гүрэндэ hү худалдаха жэлэй түсэб декабриин 20 багаар дүүргэгдэхээр. Жэлэй эсэс болотор түсэбhөө гадуур 1000 центнер hүн тушаагдаха юм.

hү hаалгые дээшэлүүлхэ зорилгоор 15 фермэдэ гидролизно аргаар hолоомо буйлуулха, эhээхэ түхеэрэлгэнүүд тодхогдонхой. hаяар тэрэнээ 26 фермэдэ эмхидхэхэбди. Мүн шатынхидэй жэшээгээр бардаа бэлдэнэбди.

Аймагай ветбаклабораторидо Саратовска эhээбэри хэгдэнэ. Загаhанай комбинадай үлөөдэhэн малай тэжээлдэ хэрэглэгдэнэ. Баргажанай леспромхоз шалбүүhэнэй гурил хэдэг болохоор. Эдэ бүхы хэмжээнүүдые абажа, малаа гарзагүйгөөр ондо оруулха, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ зорилготойбди.

Мяха, hү нэмэжэ абаха ехэ арга боломжонуудтай байhан тухайгаа Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин «Заганский» колхозой түрүүлэгшэ нүхэр **Конев** хэлэбэ.

—Үбэлдөө гүрэндэ тушаагдаха мал таргалуулха хүдэлмэри фермэ бүхэндэ хэгдэдэг байбал, мүнөө малаа нэгэ газар суглуулжа шахадаг болообди. Иимэ томодхогдоhон баазада 550 гаран буруу, хашарагууд байлгагдана. Тэрэнэй хоёртонь түлжүүлэгдэхэ, нэгэндэнь—шахан таргалуулагдаха мал харууhалагдана.

Тугалнуудhаа hаалиин фермэдэ хоёр hара тэжээгдээд лэ саашадаа мяханай фермэдэ дамжуулагдана. Тэндэ дүрбэн hара соо дулаан байрада байлгагдажа, үбhэ, зелёнко, таряа талханай зүйлдэ хүртэнэ. Иигэжэ 6 hаратай болоhон тугалнууд эрэ эмээрээ илгагдажа, эрэнүүдынь шахан таргалуулгада табигдана. Эдэ буруудай шэгнүүрые сүүдхэдэ 800 граммаар нэмээжэ шадана. Энээнэй ашаар hүүлэй жэлнүүдтэ мяханай өөрынь үнэ хямдараа, гүрэндэ hайн шанартай мяхан тушаагдана, малшадай ажал хүнгэржэ үгэнэ.

Тугал, буруудаа түргэнөөр түлжүүлжэ, гүрэндэ тушаагаагүйдэ ондоо арга байхагүй. Мяханай малые фермэдээ удаан барихада, мяханай үнэ дээшэлдэг, тэжээл үлүүсэ ехээр гаргашалагдадаг ха юм.

—Гүрэндэ hү тушааха, худалдаха жэлэй түсэб декабриин 5 хүрэтэр дүүргэхын хойноhоо тэмсэжэ байнабди,—гээд Зэдын үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр **Воробьев** үгэ хэлэхэ зуураа тэмдэглэбэ.—Саашадаа hү ехээр hааха тула hолоомо гидролизно аргаар буйлуулжа, эhээхэ хүдэлмэри фермэ бүхэндэ эмхидхэгдэнэ. Мүнөө тиимэ 38 түхеэрэлгэ хүдэлгэгдэжэ байнхай.

Малшадые hайн гэр байраар хангаха хэрэгтэ ехээр анхарагдана. Малайшье байра барилга урагшатайгаар ябуулагдана.

«Скотооткорм» трестын совхозууд мал шахан таргалуулха ехэ арга боломжотой аад, хүсэдөөр хэрэглэжэ шаданагүй.

Малай hубайралгатай тэмсэхын тула гүрэнэй станцинуудые усадхаха бэшэ, харин тэдэниие бэхижүүлхэ хэрэгтэй. Минии hанахада колхоз, совхозуудай техник-үрэжүүлэгшэдые гүрэнэй станциин мэдэлдэ оруулха саг ерээ. Тиигэбэл тэдэнэрэй харюусалга эрид дээшэлхэ бшуу.

Ажалшадые материальна талаар урмашуулха асуудалда Хоринэй хүдөөгэй үйлэдбэриин парткомой секретарь нүхэр **Рандин** тогтобо. Мүнөө үедэ бии байгаа ажалай түлөөhэнэй гурим хуушараа, тэрэниие бүхыдэнь абтаhан продукциинь зэргээр түлэгдэдэг болгохо шухала гэжэ hанагдана.

Хэрэглэгдэжэ байгаа түлбэриин гуримай ёhоор мүнөө хонишон 100 хонин бүриhөө 80—90 хурьга гү, али 30—40-е абабал, адли түлөөhэндэ хүртэнэ.

Малшад, механизаторнуудта продукци абаха түсэбөө үлүүлэн дүүргээд байбалнь, түсэбhөө гадуур абтаhан продукциинь 20—25 процентые тэдэндэ барюулха гээшэ ехэ удха шанартай. Мүн үнеэн бүриhөө тугал абабалнь, нэмэлтэ түлөөhэн хараалагдаха ушартай. hайнаар хүдэлhэн малшадта нэмэлтэ түлөөhэ болгон ороohо таряа үгтэдэг.

Манай совхозуудта зуун хонин бүриhөө 85 хурьганhаа дээшэ абажа түлжүүлбэл, нэмэлтэ түлөөhэндэ хүртэнэ. Энэ жэлэй дүнгөөр 13 хонишодой бригада 396 хурьга нэмэлтэ түлөөhэндэ абаа. Саашадаа хонишодой дунда эмхидхэлэй ехэхэн хүдэлмэри ябуулхаар гэжэ hанагдана.

Үбэлдөө мал шахан таргалуулха томо гүүртэнүүдые эмхидхэжэ байнабди. Иимэ гүүртэ Хэжэнгын совхоздо байгуулагдаа.

Таряан ажал, мал ажалдаа химиин түйлалтануудые үргэнөөр хэрэглэжэ, ашаг үрэ ехээр абажа байhан тухайгаа Түнхэнэй үйлэдбэриин управлениин «Сибиряк» колхозой түрүүлэгшэ нүхэр **Максимов** тогтобо. Энэ жэлдэ колхознай 1000 тонно аммиактай уhа хэрэглэжэ, 4000 гектар тарялан үтэгжүүлээ. Ерэхэ жэлэй үргасада хэрэглэгдэхэ 1200 гектар намарай паарта энэ «шэдитэ» уhан оруулагдаа. Тэрэнhээ гадна наг шэбхэ хэрэглэгдэнэ. Ноябриин 20-ной мэдээгээр 5000 тонно шэбхэ-торфын компост бэлдэгдэhэн байна.

Эдэ бүгэдын ашаар колхознай гүрэндэ ороohо таряа, хартаабха худалдаха түсэбөө үлүүлэн дүүргэhэн. Гансал овощ бага тушаагдаа. Юуб гэхэдэ, худалдаа наймаанай эмхи зургаанууд бии байhан овощ хадагалха газаргүйбди гэжэ шалтаг баряад, тэрэниимнай абажа үгөөгүй.

Гүрэндэ hү худалдаха түсэбөө дүүргэхын түлөө ехээр оролдожо байнабди. Гидролизно аргаар hолоомо буйлуулжа, дрожжоор эhээхэ түхеэрэлгэнүүд тодхогдоо. Тиигэбэшье, «Сельхозтехникэ» нэгэдэлэй Түнхэнэй отделени энээндэ хэрэгтэй машинаар маанадые ханганагүй. Илангаяа hолоомо хэршэхэ машина дуталдана. Элдэб кислота, сульфат аммони гэхэ мэтэ зүйлнүүд байхагүй. Үурал гаргаха дүрбэн котёл хэрэгтэй аад, олдоогүй, Малай байра олоор баригдажа байбашье, тэрэниие хушаха материал дуталдана.

Үнгэрэгшэ үбэлжэлгын үедэ мал олоор гарзада ороо hэн. Тэрэ дутагдалнуудаа анхаралдаа абажа, энэ жэлдэ үбэлжэлгэеэ hайнаар үнгэргэхын түлөө хэмжээнүүд абтажа байна. Тиигэбэшье эхэ мал олороо hубайрна. Колхознай энэ намартаа тугал, бурууунуудые олоор худалдажа абаа. Тиигэжэ мүнөө 687 толгой жэжэ мал, 500 гахай шахан таргалуулгада табиха арга олгогдоо.

Удаань Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр **Хороших** үгэ хэлэбэ. Тиихэдээ аймагай ажалшадай партиин ЦК-гай февралиин Пленумэй шиидхэбэриие бэелүүлхын түлөө оролдожо, 12975 гектар тарялан, 20 мянган гектар сабшалан уhалжа, hүүлэй хоёр жэлдэ 6780 гектар шэнэ газар элдүүрилhэнэй ашаар, мүн үрэhэ hайнаар бэлдэдэг болоhоной эсэстэ ороohо таряанай үргаса дээшэлүүлжэ шадагдаа. Эдэ жэлнүүдтэ наг шэбхэ, минеральна үтэгжүүлгэ нилээд ехээр хэрэглэгдэдэг болоо. Мүнөө жэл 9000 гектар тарялаанда гербицид хоро сасагдажа, бүртаг үбhэн усадхагдаа. Тиигэжэ управлениимнай ажахынууд энэ жэлдэ гүрэндөө 3 миллион шахуу пууд таряа тушааhан байха юм. Ажахынууд хүсэд хүрэхэ үрэhэ хүрэнгэ хаажа, малай тэжээлдэ нилээд ехэ таряа талханай зүйл орхёод байнхай.

Зүгөөр мал ажалнай ехээр гээгдэжэ ябана. Илангаяа мяха абалгаар бирагүй байдал үзэгдэнэ. Мяханда тушаагдаха томо мал байхагүй. Мүнөө гол түлэб 14 hаратай буруунууд фермэнүүдтэ үлэнхэй. Эдэ малые hайнаар түлжүүлжэ, шахан таргалуулжа шадаhан ажахынууд амжалтатай. Колхоз, совхозууднай гахай олоор үсхэбэрилжэ, гахайн мяха ехээр абадаг болохын түлөө энэ жэлhээ оролдожо захалаа. Тиигэжэ ерэхэ жэлэй эхиндэ адагынь 8—9 мянган эхэ гахайтай байжа, 1965 ондо 34 мянган центнер гахайн мяха үйлэдбэрилхэ хүсэлэнтэйбди.

Гахайн мяха абалгые эды шэнээнээр дээшэлүүлхын тула ехэхэн бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэрэгтэй. Дзержинскиин нэрэмжэтэ, «Эрдэм» совхозууд, «Рассвет», «Заганский», «Родина» колхозууд гахай олоор үсхэбэрилхэ, шахан таргалуулха да баритай. Бэшэ ажахынууд гахай поршоонхонуудые үдхэжэ, эдэ ажа хынуудта дамжуулан үгэжэ бай хаар хараалагдаа.

Гахай шахан таргалуулха хэрэгт дутагдалнууд олон ушарна. Илан гаяа гахай шахан таргалуулха зохи байра байхагүй. Мүн тэжээл бу луулха түхеэрэлгэнүүд дуталда Эдэ машинанууды ажахынууд олоо үгэхэ тушаа «Сельхозтехни кэ» нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэд хэм жээ абаха бэзэ гэжэ найдагдана.

Гахай олоор, ашаг үрэ ехэтэйгэ үсхэбэрилхын тула тусхай мэрг жэлтэд, ветеринарна хүдэлмэрила шад хэрэгтэй байна. Мүнөө адагы 4 ветеринарна врач дутуу.

Малай үбэлжэлгэдэ бии байга дутагдалнуудые усадхаха зорилго ажахы бүхэндэ олонниитын хүсө шалгалта хэгдэжэ, тусхай хэмжэ абтаhан байна. Шалгалтын үедэ фе мэнүүдтэ электрын элшэ оруул утаhан хуушарhан, hэлгэгдэхэ бо лоо гэжэ элишэлэгдээ. Тэд эл электротүхеэрэлгэнүүдые заhабари ха гэхэдэ олон юумэ дуталдана.

Мүн hаалиин фермэнүүдтэ элд оньhожоруулга хэхэ гэхэдэ, тусха машинанууд байхагүй. Саашада «Сельхозтехникэ» нэгэдэлэй эмх зургаанууд малай фермэнүүдэй ажа ехэтэй хүдэлмэриие үргэлжэдэн оньhожоруулха тушаа анхарал ехэ табиха болоно.

Эдэ үдэрнүүдтэ 3169 үхэр, 9 мян га гаран гахай шахан таргалуулгад табигдаа. Тэжээл буйлуулха цехүү бүхыдөө хүдэлгэгдэжэ захалаа.

Мал ажал хүгжөөхэ хэрэгтэ би байгаа дутагдалнуудые усадхаха эмхидхэлэй хүдэлмэриие хооhон хуб хай шашалдаагаар дадалдаг хү тэлбэрилэгшэд тухай республикы хүдөө ажахын продуктнуудые үй лэдбэрилхэ ба бэлэдхэхэ министр нүхэр **Дубровский** хэлээ.

—Ажахын олохон хүтэлбэрилэгш шэд фермэ дээгүүрээ эмхидхэлэй хү дэлмэри ябуулжа, бодото хэмжээ аба хын оронд суглаа, зүблөө зарлаж хооhон хубхайгаар хөөрэлдэжэ үн гэрдэг,—гээд нүхэр Дубровски тэмдэглэбэ.— Эрхирэгэй совхозо хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд гидро лизно аргаар hолоомо буйлуулжа эhээхэ түхеэрэлгэ тодхохын тула 2 hара соо шашалдаhан байна. Му иимэ түхеэрэлгэнүүдые тодхохо ту шаа Баргажанай үйлэдбэриин упра ленинхид 2 жэлэй туршада хөөрэ лдэhэн юм. Тэд мүнөө иимэ түхе рэлгэ нэгэл колхоздоо хүсэдөөр эм хидхээд байнхай. Иимэрхүү байда Улаан-Үдын үйлэдбэриин управле ниин «Коммунизм» колхоздо үзэгд нэ:

Саашадаа адуу малаа тэжээлэ хүсэд хангадаг болохын тула са шалангаа hайжаруулха тон шуха болоод байhан тухай нүхэр Дубров ский онсо анхарал хандуулба. Энэ нэй түлөө ажахы бүхэндэ оньhожо руулагдамал бригадануудые эмхидх хэ, тэндэ сабшалан hайжаруул даабари хүргэхэ саг ерээ.

— Баунтын аймаг мал ажала продуктнуудые ехээр үгэхэ арга б ломжотой,—гээд тэндэхи райком нэгэдэхи секретарь нүхэр Ворони үгөө захалба.— hүүлэй табан жэл туршада аймагай колхозуудта эбэр бодо малай тоо 40 процентээр, тэ тоодо үнеэд 50 процентээр олошо hон байна. Мүн адуу моридой, оры тоо толгой олошороhон. Ципикана руднигай хамhабариин ажахы тэнд хи хүдэлмэришэдые мал ажала продуктаар хангадаг болонхой. Му нөө аймагнай мяхаар өөhэдыгөө х сэд хангана.

Саашадаа манай аймагта про мышленностиин хүгжэхэ байhые х раадаа абажа, Муйска нугада хүд ажахы хүгжөөхэ арга боломжо би Имагтал эндэ ажалшад хэрэгтэй б лоно. Мүнөө аймагай олонхи ажах нууд хүнүүдээр дутамаг дээрэhа малай тоо толгой олошоруулха арг гүйдэнэ.

Саашань нүхэр Воронин респу ликын хүтэлбэрилхы эмхи зурга нуудай хүдэлмэри шүүмжэлhэн ба на. Хэдэн жэлэй туршада манай а магта үбhэ сабшаха тусхай станц эмхидхэхэ тухай табигдаhан мана эрилтэнүүд мүнөө хүрэтэр шиидхэ дэнэгүй. Манай аймагта сабшаж абаха үбhэн айхабтар ехэ хосорд гээшэ. Мүн мал шахан таргалуул совхоз эмхидхэхэ тушаа хэлсэгдэбэ шье, баhал мүрөө олоногүй.

Пленум дээрэ КПСС-эй обкомой н гэдэхи секретарь нүхэр **Модогоев** үг хэлээ. Тиихэдээ кадрнуудые шала табиха, тэдэнэрэй харюусалгые дэ шэлүүлхэ, малшадай эрилтэнүүд анхаралтайгаар хандаха, тэдэна дунда ойлгуулламжын хүдэлмэр социалис мүрысөө үргэнөөр дэлг рүүлхэ, фермэ бүхэндэ партий нүлөө үзүүлхэ тушаа онсолон тогто Мүн ажахыда туршагдажа, hай үрэ дүн харуулhан түрүү дүй ду шэл үргэнөөр нэбтэрүүлхэ шуха гэжэ тэмдэглээ. Хүдөө ажахые хү тэлбэрилдэг эмхи зургаануудай, ко хоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд хүтэлбэрилхы шадабари нарижуула hайжаруулха, үйлэдбэридэ партий организацинуудай нүлөө дээшэлүүл хэ тушаа үгэ хэлэгшэ тогтоhон ба на.

Энэ тэдыгээр нэгэдэхи асууда зүбшэн хэлсэлгэ дүүргэжэ, тусха тогтоол абтаа.

БУРЯАД ҮНЭН

2 дохи нюур.
1964 оной ноябриин 26.

КПСС-эй Буряадай обкомой VII пленум

Ажалшадай политическэ үзэл бодолые дээшэлүүлхэ тушаа партийна организацинуудай зорилгонууд

КПСС-эй обкомой секретарь нүхэр Д. Т. РАДНАЕВАЙ элидхэлһээ

Мүнөөнэй үе сагта, коммунис байгуулалтын бүхы шатанууд дээрэ манай партиин эдэбхитэй доботолго хэжэ байһан үе сагта соёл сурталай хүдэлмэри, коммунизм байгуулагшые—шэнэ хүниие хүмүүжүүлхэ хүдэлмэри онсо ехэ удха шанартай болоод байна.

Ажалшадые үзэл бодолой, политическэ талаар хүмүүжүүлхэ хүдэлмэриие һайжаруулха хэрэгтэ шэгнүүлэгдэһэн хэмжээ ябуулгануудай дунда КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленумэй шиидхэбэринүүд айхабтар ехэ үүргэ дүүргэнэ. КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленум партиие, гүрэнэй органуудые, ниитын организацинуудые соёл сурталай хүдэлмэриин гол шэглэлнүүдые баримталхыень уряалба гэбэл: ажалшадые коммунис үзэл бодолоор хүмүүжүүлхэ, хүнүүдэй ухаан мэдэрэл болон абари зангай хуушанай үлэгдэлнүүдые усадхаха, коммунизмын үедэ ажаһууха ажалда дуратай, эдэбхитэй, шэнэ мэдэрэлтэй тэмсэлшэдые хүмүүжүүлхэ, хүн зоной эрдэм ухаае, культурые дээшэлүүлхэ, тэдэниие совет патриотизмын, социалис интернационализмын үзэл бодолоор, буржуазин үзэл бодолдо эсэргүүгээр, эрид шууд тэмсэхээр хүмүүжүүлхэ.

КПСС-эй XXII съездын, ЦК-гай июниин Пленумэй шиидхэбэринүүдые дүүргэлтэ болгон партиин обкомууд, райкомууд, парткомууд, партийн эхин организацинууд олониитын политическэ болон ажалай эдэбхиие дээшэлүүлхын, тэдэнэй коммунис ёһоной ухаан мэдэрэлые баяжуулхын тула хэмжээнүүдые абажа байнхай. Энэ хүдэлмэриин үрэ дүнгүүд олон тоото предприятинууд, барилганууд болон колхоз, совхозуудай ажал хүдэлмэри дээрэ сэхэ харагдана. Хүмүүжүүлгын, политическэ хүдэлмэриие һайнаар ябуулһан газарта ажалай үрэ дүн һайн.

Хэдэ хэдэн партийна организацинуудта политическэ хүдэлмэри улам һонирхолтой, олон янзын, олониитын шэнжэтэй боложо байнхай.

Гэбэшье үзэл бодолой, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри партиин XXII съездын, июниин Пленумэй эрилтэдэ үшөөл хүрэмөөр бэшэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй байна. Зарим партийна организацинуудта ажалшадые коммунис үзэл бодолоор хүмүүжүүлхэ асуудал тоогдоногүй, ажалшадые үзэл бодолой, политическэ талаар хүмүүжүүлхэ хүдэлмэри уг зорилгодо хүрэнэгүй.

Шэнэ хүниие хүмүүжүүлхын тула город болон хүдөөгэй ажалшан бүхэндэ научна хараа бодол нэбтэрүүлхэ гээшэ ехэ удха шанартай.

Марксизм-ленинизмын һургаалые шудалха, коммунис ёһоной хараа бодолые бэедээ нэбтэрүүлхэ ябадал коммунист бүхэнэй, Совет ороной хүн бүхэнэй шухалын шухала эрилтэ болонхой.

Мүнөө жэл республика доторнай 484 теоретическэ семинар, 2417 элдэб янзын һургуули болон кружокууд хүдэлнэ, тэндэ хамта 80977 хүн һуралсана. Бүхыдөө элдэб янзын һуралсалда 116 мянган хүн хабаадана.

Хэрбээ кадрнуудай марксистско-ленинскэ һуралсал ажахы болон культурна байгуулалтын зорилгонуудтай, һуралсагшадые коммунизм байгуулагшын ёһо гуримаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэй нягта холбоотой болбол, тэрэнэй үрэ дүнгинь, нүлөөнь ехэ байха ха юм. Энээниие Улаан-Үдын мебельнэ-модо болбосоруулгын комбинадай, Хэжэнгын совхозой Бахлайтын гүүртын жэшээ дээрэһээ харуулжа болоно. Бахлайтын гүүртэдэ политкружок, түрүү дүй дүршэлэй һургуули эмхидхэгдэнхэй. Тиин эндэ ажаллажа байһан бүхы хүнүүд һуралсадаг юм. Энээнэй үрэ дүн үйлэдбэри дээрэ заатагүй харагдана. Энэ гүүртын һаалишад үнеэн бүхэнһөө үлэр бүри хахад пууд һү һааха гэһэн үүсхэл гаргажа, тэрэнээ хэрэг дээрэнь бэелүүлнэ. Энэ жэлэй сентябрь һарада энэ гүүртэнхид һү һааха, гүрэндэ худалдаха жэлэйнгээ түсэбые дүүргэһэн байха юм.

һуралсалай үнгэрһэн жэлдэ үйлэдбэриин управлениин партийна комитедүүд экономическа, теоретическэ, научно-практическа конференцинүүдые үнгэргэлгэдэ ехэ анхаралаа хандуулдаг байһан.

Энэ ушар политическэ гэгээрэлэй һуралсалда хабаадаһан хүн бүхэндэ шухала теоретическэ һургаалые гүнзэгыгөөр ойлгуулхаһаа гадна, абаһан эрдэмээ өөрынгөө ажал ябуулгын ёһо заншал болголгодо, коммунис байгуулалтын хэрэгтэ өөрынгөө һуури эзэлхэ мэдэрэл олгуулһаниинь дамжаггүй.

Политическэ гэгээрэлэй шэнэ жэл мүнөө ондоогоор эмхидхэгдэнхэй, шухала хубилалта болоо гэбэл: бүхы һуралсагшадай анхаралые дэлхэйн коммунис хүдэлөөнэй шухалын шухала асуудалнуудта хандуулагдана. Эдэ асуудалнууд манай ороной арадай, социализмын оронуудай ажалшадай, коммунис болон хүдэлмэришэнэй партинуудай гол анхаралда табигдана. Эдэ асуудалнуудые зүбөөр ойлгохо ябадал манай дотоодын болон гадаадын политикын тодорхой зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэхэ шухала эрхэ нүхэсэлынь болонхой.

Республика доторнай мүнөө жэлэй политическэ һуралсал бүри эмхитэйгээр, идейно-теоретическэ үндэр хэмжээндэ, ажабайдалтай нягта холбоотойгоор эхилээ.

Гэбэшье манайда политическэ гэгээрэлэй һуралсалые эмхидхэлгэдэ горитойхон дутагдалнууд элирүүлэгдэһэн байна.

Хяагтын, Яруунын, Прибайкальска аймагуудта, Гусиноозерск городто политическэ гэгээрэлдэхи түрүүшын хэшээлнүүд таһалдаа.

Коммунистнуудай политическэ һуралсал хүн зоной коммунис ёһо мэдэрэлэй ургалтада, предприяти, колхоз, совхозой, эмхи зургаанай ажал хүдэлмэриин үрэ дүнгэй һайжарха ябадалда сэхэ нүлөөлхэ ёһотой. Гэхэ зуура, иимэ ушар зарим газарта үзэгдэнэгүй. Жэшээлхэдэ, Хориин аймагай Үдын совхозой партийна организаци политическэ һуралсалда анхаралаа оройдоо хандуулдаггүй юм. Нёдондо жэл эндэ политическэ һуралсал таһалдаһан байгаа. Мүн энэ жэлшье һуралсалай түрүүшын хэшээлнүүд баһал таһалдаа. Тиимэ дээрэһээнь совхоздо ушардаг гарза, нюдэ далдалха ябадал гайхалтай бэшэ. Тэрэшэлэн продукци абаха түсэб алишье талаараа (ороохо таряанһаа бэшэнь) дүүргэгдээгүй. Энээнэй шалтагаан гэхэдэ, политическэ һуралсалда ёһо тэдыгээр хандаха, пропагандын хүдэлмэридэ хооһон үгэ дэлгэхэ, албан хойрогоор хандаха ябадал болоно.

Политическэ гэгээрэлэй амжалта гол түлэб пропагандистнуудһаа дулдыдаха байна. Республика доторнай бэлэдхэл, дүршэл ехэтэй олон тоото пропагандистнууд бии. Бүхы пропагандистнуудай 56 процентнь дээдэ ба дүүргэгдээгүй дээдэ эрдэмтэй юм, 300 шахуу партийна, советскэ хүдэлмэрилэгшэд, ажахын 580 хүтэлбэрилэгшэд, дээдэ һургуулинууд болон техникумүүдэй 790 багшанар пропагандистнуудаар хүдэлнэ. Теэд хады ехэ бэлэдхэлтэй пропагандистнуудай байгаашье һаа, тэдээндэ саг үргэлжын туһаламжа хэрэгтэй. Илангаяа энэ жэлдэ тэдээндэ теоретическэ болон методическа туһаламжа хүргэхэ шухала. Энэ туһаламжые партийна комитедүүд, политгэгээрэлэй байшан, партийна комитедүүдэй политгэгээрэлэй кабинедүүд хүргэхэ ёһотой.

Кадрнуудай һуралсалда арадай университедүүд ехэ үүргэ дүүргэнэ. Нёдондо жэл манай республикада 35 университедүүд хүдэлжэ, 3130 хүниие һургаһан юм. Олон университедүүд һуралсагшадай зүгһөө ехээр һайшаагдадаг, дэмжэгдэдэг байһан. Энэ баримта юу гэршэлнэб гэхэдэ, эрдэм һуралсалаа дээшэлүүлхэ олониитэ арад зоной хүсэлые харуулна гээшэ. Гэхэ зуура, Хяагтын, Яруунын аймагуудта, Гусиноозерск городто, мүн бусад зарим нютагуудта тиимэ университедүүдэй байгуулагдаагүй байһаниинь гэмшэлтэй гээшэ. Сэхынь хэлэхэдэ, мүнөө жэл республика доторнай тиимэ университедүүдэй тоо үсөөрһэн байха юм.

Республика доторнай политическэ гэгээрэлэй 25 штатна, һайн дуранай 90 кабинедүүд хүдэлнэ. Тэдэнэй олонхинь пропагандистнууд болон агитаторнуудта теоретическэ, методическа туһаламжа үзүүлдэг түб болонхой.

Теэд зарим партийна организацинууд эдэ кабинедүүдэй үүргые тооногүй, колхоз, совхоз бүхэндэ, промышленна предприяти бүхэндэ иимэ кабинедүүдые байгуулхын тула зохихо хэмжээнүүдые абанагүй.

Научна хараа бодол нэбтэрүүлгэдэ, ажалшадай юрэнхы эрдэмээ дээшэлүүлгэдэ лекционно пропаганда ехэ үүргэ дүүргэнэ. Энэ хүдэлмэриие партийна комитедүүдэй 818 штатнабэшэ лекторнууд, элидхэлшэд, «Знание» обществын 4500 лекторнүүд ябуулжа байдаг. Лекторнүүдтэ саг үргэлжын туһаламжа хүргэхын зорилгоор парткомуудай дэргэдэ лекторнүүдэй һургуулинууд байгуулагданхай.

Уласхоорондын мүнөө үе сагай теоретическэ асуудалнуудаар, СССР-эй дотоодын болон уласхоорондын асуудалнуудаар, экономикын талаар лекционно пропагандые шангадхаха шухала.

Саашань элидхэлшэ лекционно хүдэлмэриие тоодоггүй зарим парткомуудые, партийна эхин организацинуудые шүүмжэлнэ. Жэшээнь, энэ жэлэй октябрь һарада Хориин аймагта 9 тосхонуудта, 105 фермэ, гүүртэнүүдтэ нэгэшье лекци уншагдаагүй байгаа.

Научна, коммунис ёһоной хараа бодол нэбтэрүүлхын тула шажан мүргэлтэй, мунхаг бодолтой саг үргэлжын тэмсэл ябуулха хэрэгтэй. Гэхэ зуура, һүүлэй үедэ манай зарим эдэбхитэдэй дунда шажанай асуудалнуудта хамаагүйгөөр, эбсэнгээр хандаха ябадал гаргагдана. Мүнөө обществодо шажан ямар нэгэн аюул хүргэхөө болиһон хадань, тэрээнтэй хэгдэхэ тэмсэл шухала дээрэ тоогдохо ёһогүй гэжэ зарим нүхэд һанадаг. Энэ һанамжа ехэ эндүүтэй гээшэ. Шажанай харша үзэл бодолтой амгалан ёһоор зэргэ оршон байжа болохогүй, тиигэбэл, шажанай элдэб эсын этэгээдүүдэй ажал ябуулга эдэбхитэй болохо бшуу.

Республика доторнай олондо уншастай атеистическэ литературын хомор байһан ушар научно-атеистическэ пропагандые шангадхалгада баһал һаад хэнэ. Энэ асуудал шиидхэгдэхэ ёһотой. Тэрэшэлэн Улаан-Үдэ городто планетари, атеизмын түүхын музей нээхэ тухай асуудалнууд шиидхэгдэхэ болоно.

Саашань нүхэр Раднаев ниитэ ойлгууламжын хүдэлмэриин асуудалнуудта тогтоно.

Агитаторнуудые шэлэн олохо байдаг, энэ хүдэлмэридэ хүтэлбэрилэгшэдые, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдые, хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые, үйлэдбэриин түрүүшүүлые хабаадуулжа байдаг, тиигээд хүн бүхэндэ политическэ нүлөө үзүүлжэ байдаг партийна организацинууд хүн зоноо хүмүүжүүлхэ, тэдэниие ажахын зорилгонуудые шиидхэлгэдэ элсүүлхэ хэрэгтэ ехэ амжалта түйладаг байна гэжэ элидхэлшэ хэлэнэ.

Теэд энэ талаар хэрэг олон газарта һайн бэшэ байна.

Хэдэ хэдэн предприятинууд болон барилганууд дээрэ, колхоз, совхозуудта агитколлективүүд хүдэлнэгүй, хүнүүдтэй саг үргэлжын хүдэлмэри ябуулжа байхын орондо элдэб янзын суглаа хуралдаанууд олоор болоно. Харуулан ойлгуулха агитаци, ханын хэблэл бирагүй зандаа байһаар. Мүнөө манай олон фермэнүүд дээгүүр ямаршье ниитэ-политическэ хүдэлмэри ябуулагдахаяа болишонхой. Мүнөө болотор агитаторнууд, политэмхидхэлшэд томилогдоогүй, газетэ, журналнууд саг дороо хүргэгдэнэгүй, улаан булангууд түхеэрэгдээгүй, харуулан ойлгуулха агитаци угы, социалис мүрысөөнэй дүнгүүд гаргагданагүй, мүн түрүүшүүлэй дүй дүршэл муугаар тараагдана. Иимэ байдал, жэшээлхэдэ, Баргажанай аймагай Аргадын, Мухар-Шэбэрэй аймагай Бэшүүрэй совхозуудта, «Улаан-Оронго» болон бусад зарим колхозуудта тохёолдоод байна. Энэ талаар колхоз, совхозуудай партийна комитедүүдэй секретарьнуудта, профсоюзай нютагай комитедүүдэй болон ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ шанга эрилтэ табигдаха болоно.

Элидхэлшэ ниитэ-политическэ хүдэлмэриие һайнаар ябуулжа, хүн зониие коммунис үзэл бодолоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ олон янзын шэнэ арга дүршэл нэбтэрүүлһэн тухай олон жэшээнүүдые саашань харуулна.

Тиигээд нүхэр Раднаев манай залуу үетэниие хүмүүжүүлхэ асуудалда ороно. Залуушуулые хүмүүжүүлхэ талаар ВЛКСМ-эй областной комитедтэ ехэ эрилтэ табигдана. Юуб гэхэдэ, илангаяа залуу барилгашад болон студентнүүдэй дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һулаар ябуулагдана. Залуу хүбүүд, басагадай сүлөө сагаа үнгэргэлгэдэ комсомолой зүгһөө бага эдэбхи үүсхэл гаргагдана. Эгээл энээнһээнь боложо, республика доторнай гэмтэ ябадал, ниитын гуримда харша элдэб аашанууд гаргагдадаг зандаа.

Шэнэ хүниие хүмүүжүүлхын түлөө тэмсэлдэ ажал шиидхэхы үүргэ дүүргэнэ. Тиимэһээ коммунис ажалай түлөө мүрысөөн соёл сурталай хүдэлмэридэ тон шухала һуури эзэлхэ ёһотой.

Манай республика дотор коммунис ажалай түлөө мүрысөөндэ 130 мянган ажалшад хабаадана.

Улаан-Үдын управлениин «Коммунизм», Зэдын «Байгал» колхоздо коммунис ажалай түлөө хүдэлөөе хүгжөөхэ хүдэлмэри муу бэшээр ябуулагдана. Гэбэшье коммунис ажалай коллективүүдэй түрүү дүй дүршэл үшөөл муугаар шудалагдана, тараагдана гээшэ. КПСС-эй обком, тэрэнэй соёл сурталай таһаг коммунис ажалай түлөө мүрысөөнэй шухала удха шанарые тоохогүй гээгдэнги һанал бодолые дабаха талаар шанга хэмжээнүүдые абаагүй байһаар.

Социалис мүрысөөе, коммунис ажалай түлөө хүдэлөөе үргэнөөр хүгжөөхэ, үйлэдбэриин түрүүшүүлые, ажалай баатарнуудые хайра хүндөөр хүреэлхэ, мүн нэгэн доро ажалшадай эдэбхи үүсхэлдэ ёһо тэдыгээр, албан хойрогоор хандаха ябадалтай эрид шууд тэмсэхэ хэрэг манай шухала зорилго болоно.

Ажалшадые ажалда дуратайгаар хүмүүжүүлгэдэ материальна болон моральна урмашуулга ехэ удха шанартай. Энээниие элидхэлшэ олон жэшээнүүдээр баримтална.

Саашань нүхэр Раднаевай элидхэл дотор культурно-гэгээрэлэй хүдэлмэриие хүтэлбэрилхэ асуудалда ехэ анхарал табигдана.

Культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудай хүдэлмэриие партийна организацинуудай зүгһөө һайнаар хүтэлбэрилдэг газарта ажалшадай дунда ниитэ-политическэ, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һайнаар ябагдана, культурна гуламтанууд партийна организациин ёһотой түшэг тулгуури болодог байна. Энэ талаар Торийн Культурын байшан (директор Ахмадулин) малшад, механизаторнуудай культурна эрилтые хангахын тула хододоо агитбригадануудые эмхидхэнэ. Энэ жэлдэ тэдэ агитбригадануудынь полевой станууд болон малай фермэнүүд дээрэ 100 гаран концерт табижа, 7 мянган хүниие хангаа, олон зуун хөөрэлдөө үнгэргөө, харуулан ойлгуулха агитаци эмхидхээ, дайшалхы хуудаһануудые гаргаа.

Теэд олон парторганизацинууд культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудай хүдэлмэриие муугаар ударидана. Олон клубуудта кино, танцаһаа ондоо ямаршье хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэнэгүй. Улаан-Үдын хүдөөгэй, Хориин, Хяагтын аймагуудта олон клубууд түлигдэдэггүй дээрэһээ хүдэлнэгүй.

Олон аймагуудта малшадай культурно-ажаһуудалай эрилтэнүүдые хангалга муугаар эмхидхэгдэнхэй. Тэдээндэ ном, газетэ, журналнууд саг соогоо хүргэгдэнэгүй, кино үсөөн харуулагдана. Жэшээлхэдэ, Бэшүүрэй совхозой Хонхоло нютагта ажаһуугшад һүүлэй жэл хахадай туршада кино хараагүй.

Мүнөө болоод байгаа уран һайханай хүдөөгэй самодеятельностиин харалга, республикын соёлшодой гурбадахи съездэ бэлэдхэл юу харуулнаб гэхэдэ, уран һайханай самодеятельностьдэ ажалшад үсөөнөөр хабаадана. Мүн репертуарынште үсөөн байха юм. Арадай театрнууд хүдэлхэеэ болишонхой. Соёлшодой съездэ бэлэдхэл культурно-гэгээрэлэй бүхы эмхи зургаануудай хүдэлмэриие һайжаруулхын тула муугаар хэрэглэгдэнэ.

Ажалшадые үзэл бодолой, политическэ талаар хүмүүжүүлгэдэ манай научна болон творческо интеллигенци ехэ үүргэ дүүргэхэ уялгатай. Манай театрнууд, институдууд, хэблэл, ажал ябуулгаяа нэгэ бага һайжаруулаа. Театрнууд, уран зохёолшод һүүлэй үедэ хэдэ хэдэн томо зохёолнуудые бүтээгээ.

Гэбэшье республикын эрдэмтэд, артистнууд болон уран зохёолшодой зүгһөө ажалшадые политическэ талаар хүмүүжүүлгэдэ үшөөл бага нүлөөн үзүүлэгдэнэ.

Саашань нүхэр Раднаев ажалшадые хүмүүжүүлгэдэ совет хэблэл, радио болон телевидениин үүргэ тухай хэлэбэ. Республикын хэблэл, радио болон телевидени ажалшадые хүмүүжүүлгэдэ үдэр бүриин ехэ ашатай нүлөө үзүүлжэ байха арга боломжоёо хүсэд хэрэглэнэгүй гэжэ элидхэл дотор тэмдэглэгдэнэ.

Шэнэ общество байгуулха зорилгонууд соёл сурталай хүдэлмэриие бүри шангадхаха эрилтэ табина гээд нүхэр Раднаев элидхэлэйнгээ түгэсхэлдэ хэлэнэ.

Ажалшадые коммунис ёһоор хүмүүжүүлхэ, город болон хүдөө тосхоной бүхы ажалшадта коммунис ёһоной хараа бодол нэбтэрүүлхэ зорилгые шиидхэлгэдэ бүхы хүсэеэ элсүүлхэ гээшэ партийна организацинуудай, манай соёл сурталай организацинууд болон эмхи зургаануудай гол зорилго болоно. Эндэ партийна организацинуудай зүгһөө үдэр бүриин хүтэлбэри онсо ехэ удха шанартай. Партийна комитедүүд, партийна организацинууд кадрнуудайнгаа үзэл бодолой хатуужал тухай саг үргэлжын оролдолго гаргажа байхань дамжаггүй.

* * *

Элидхэлэй һүүлээр үгэ хэлэлгэн эхилбэ. Партиин Улаан-Үдын горкомой секретарь нүхэр **Похосоев** түрүүшээр үгэ абажа, ажалшадые үзэл бодолой, политическэ талаар хүмүүжүүлхэ уялгаяа городой партийна организациин хэр зэргэ дүүргэжэ байһан тухай тогтоно.

—Ажалшадые үзэл бодолой, политическэ талаар хүмүүжүүлхэ хэрэг партийна организациин ябуулдаг соёл сурталай хүдэлмэриин шухалын шухала зүйлэнь мүн. Энэ хүдэлмэриин үрэ дүн сэхэ үйлэдбэри, ажал дээрэ харагдадаг,—гэжэ тэрэ онсо тэмдэглэнэ.

Городой партийна организаци КПСС-эй XXII съездын, партиин ЦК-гай июниин Пленумэй шиидхэбэринүүдые дүүргэлтэ болгон, соёл сурталайнгаа хүдэлмэридэ олон янзын арга дүрэ, һонирхолтой шэнэ зүйлнүүдые нэбтэрүүлээ. Үйлсын һайндэрнууд, ородой үбэлые үдэшэлгэ, түрүүшын салингай һайндэр, паспорт абалганиие, наһаа гүйсэһэниие, ухибүүнэй түрэһэниие тэмдэглэлгэ, пенсидэ гарагшадые үдэшэлгэ, Совет Армида алба хэхэеэ мордогшодые үдэшэлгэ гэхэ мэтэ олон янзын хүдэлмэри ажалшадай дунда һайшаан дэмжэгдэнэ. Тиихэдэ гэр бүлэдэ бодолог агитаторай хөөрэлдөөн, агитталмайнууд, уран һайханай самодеятельность гэхэ мэтэ нэбтэрһээр үнинэй. Эдэ бүгэдые гол түлэб хүн зоной ажаһуудаг газарта байгуулагдаһан партийна организацинууд, гэр байшангай, үйлсын комитедүүд эмхидхэнэ, хүтэлбэрилнэ гээд үгэ хэлэгшэ хөөрэнэ. Эдэ бүхы хүдэлмэриие хамта дээрээ 10 гаран мянган эдэбхитэд ябуулна.

Саашань нүхэр Похосоев ажалшадай политическэ һуралсал, эндэ тохёолдоһон дутуу дунданууд тухай тогтоно. Ажалшадай политическэ һуралсал энэ жэл эмхитэйгээр эхилээшье һаа, хэшээлнүүдэй таһалдаха ушар үзэгдэнэ. Тиихэдэ политгэгээрэлэй байшангай зүгһөө пропагандистнуудта мүртэй туһаламжа үзүүлэгдэнэгүй гээд үгэ хэлэгшэ шүүмжэлнэ.

Нүхэр Похосоев залуушуулай дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие шангадхалгын онсо шухала удха шанартай байһые, энэ талаар партийна, комсомолой, ажахын органуудай болон милициин, сүүдэй захиргаануудай харюусалгые дээшэлүүлхэ шухала байһые онсолон тэмдэглээ.

— Залуушуулые ажалда дуратайгаар, ажалай ашаар хүмүүжүүлхэ ябадал соёл сурталай гол шухала хуби мүн,—гээд ВЛКСМ-эй обкомой секретарь нүхэр **Наводкин** үгэеэ эхилнэ. Манай республикын комсомолшууд 40 процентнь материальна үйлэдбэри дээрэ хүдэлнэ, хоёрдохи комсомолец бүхэн түрүү ажалшан байха, коммунис ажалай түлөө мүрысөөндэ 12 мянган хүбүүд, басагад хабаадана.

Залуушуул һайнаар ажаллахаһаа гадна, һуража, эрдэм ухаагаа баяжуулха хүсэлэнтэй. Мүнөө диилэнхи олон залуушуул али нэгэн һуралсалда хабаадажа байгаашье һаань, хүдэлжэ байһан үшөөл олохон хүбүүд, басагад политическэ һуралсалда ябанагүй гэжэ үгэ хэлэгшэ шүүмжэлнэ. Энээнэй шалтагаание тайлбарилха зуураа, нэгэ иимэ һанамжа хэлэнэ: мүнөө залуушуул болбосорол ехэтэй, тиимэһээ эрилтэншье ехэ болонхой. Энэ эрилтыень хангахаар һуралсал эмхидхэгдэнэгүй. Мүн хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ доботолхы шэнжэ бага. Эдэ бүгэдэ баримтанууд хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие шангадхаха, хурса болгохо эрилтэ табина.

Залуушуулай юрэнхы эрдэмээ дээшэлүүлхэ арга боломжо тухай үгэ хэлэгшэ дэлгэрэнгыгээр хэлээ. Найман жэлэй эрдэм абаагүй үшөөл олон залуу хүдэлмэришэд, колхознигуудай байһан ушар энэ хэрэгтэ онсо анхаралаа хандуулха эрилтэ табина.

Кабанскын үйлэдбэриин управлениин парткомой секретариин орлогшо нүхэр **Глушков** үгэ хэлэжэ, ажалшадые коммунис ёһоор хүмүүжүүлхэ талаар управлениин партийна организациин хэжэ байһан хүдэлмэриие харуулба.

Эндэ мүнөө жэл дэлхэйн хүдэлмэришэнэй, коммунис хүдэлөөнэй асуудалнуудые шудалха 72 кружок, мүн экономическа семинарнууд хүдэлнэ. Бүхыдөө 1760 хүн һуралсана, Гадна үшөө 1500 хүн коммунис ажалай һургуулинуудта, соёл культурын, худалдаа наймаанай университедүүдтэ, һуралсалай комбинадуудта, механизаторай бүгэдэ ниитын һуралсалда хабаадана.

Ажалшадай политическэ һуралсалда эдэбхитэйгээр хабаададаг байһаниие түрүүшын хэшээлнүүд харуулба.

Удаань үгэ хэлэгшэ һуралсалай комбинадай аша үрэ тухай хөөрэнэ. Эндэ һуралсагшад нэгэн доро юрэнхы эрдэмээ дээшэлүүлжэ, 8 жэлэй һургуулитай, мүн механизаторай мэргэжэлтэй болоно. Тиимэһээ энэ һургуулида һураха дуратай хүнүүд олон. Энэ һургуулиие олоор эмхидхэхэ тухай тэрэ дурадхана.

Үгынгөө түгэсхэлдэ нүхэр Глушков культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудые гэр байраар, кадрнуудаар хангаха тухай хэлэбэ. Кабанскын аймагта 21 клуб, 3 Культурын байшан, 22 библиотекэ, хүгжэмэй һургуули хүдэлнэ. Эдэ эмхи зургаануудта 87 хүн хүдэлдэг. Теэд тэдэнэй оройдоол 10-ниинь тусхай мэргэжэлтэй юм. Культурно-гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй 50 шахуу процентнь эхин һургуулиин эрдэмтэй. Энээн дээрэһээ харахада, соёл гэгээрэлэй хүдэлмэриие мүнөө сагай эрилтын ёһоор табихань бэрхэтэй ха юм. Бидэ өөһэдөө энэ талаар хэмжээнүүдые абадагбди. Теэд гэгээрэлэй, культурын министерствэнүүд һүүлэй 5—6 жэлэй туршада оройдоол 5 хүниие манай аймагта эльгээгээ. Энэнь тон ойлгогдосогүй гэжэ үгэ хэлэгшэ шүүмжэлнэ.

— Мүнөө үбэлэй үедэ малшадай культурно-ажаһуудалай эрилтые хангаха ябадал партийна организациин шухала зорилго болонхой. Энэ талаар зохихо хэмжээнүүд абтагдана,—гээд тэрэ үгэеэ түгэсхэнэ.

Республикын радио болон телевидениин комитедэй түрүүлэгшын орлогшо нүхэр **Степанов** үгэ хэлэхэдээ, телевидениие ашагтайгаар, нүлөө ехэтэйгээр хэрэглэхэ тухай, мүн телевидениин хүдэлмэридэ дайралдадаг дутуу дунданууды саг дарыдань зайсуулжа байха тухай тэмдэглээ. Мүн партиин обкомой соёл сурталай таһагай зүгһөө саг үргэлжын туһаламжа хүргэгдэдэггүйе тэрэ шүүмжэлээ.

Кинофикациин управлениин начальник нүхэр **Масловта** үгэ үгтэнэ. КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленум дээрэ тэмдэглэгдэһэнэй ёһоор, кино хадаа манай партиин соёл сурталай хүдэлмэриин хүсэтэ зэбсэг мүн болоно. Хүн зониие коммунис ёһоор хүмүүжүүлгэдэ тэрэнэй айхабтар ехэ үүргэ дүүргэдэг байһаниинь арсалтагүй. Нёдондо жэлэй октябрь һараһаа хойшо урда тээхи жэлтэйнь сасуулбал, кино харагшадай тоо 1 миллион хүнөөр олошороо, мүн киноустановконуудайшье тоо нилээд олошорһон байна. 27 һургуулинуудта ухибүүдэй кинотеатрнууд нээгдээ. Гусиноозерск болон Ново-Селенгинск тосхонуудта шэнэ кинотеатрнууд хүдэлжэ эхилэнхэй. Ерэхэ жэлдэ Улаан-Үдын Октябрьска районд үргэн экрантай шэнэ киноустановкын барилга эхилхэ юм.

Кино харуулгын шанаршье һайжараа.

Партиин Центральна Комитедэй заабариин ёһоор, бидэнэр, киногой хүдэлмэрилэгшэд, совет фильмүүдые пропагандалха хэрэгтэ онсо анхаралаа хандуулха ёһотойбди. «Родная кровь», «Тишина», «Оптимистическая трагедия», «Чапаев», «Молодая гвардия», «Живые и мертвые» гэхэ мэтэ фильмүүд харагшадай дунда ехээр һайшаагдана. Гэхэ зуура, манай хүдэлмэридэ үшөөл дутагдалнууд бии гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэнэ. Илангаяа кино харуулха гэр байра дутуу дээрэһээ бидэнэр киное олоор харуулжа шаданагүйбди, тиин олон харагшадай кино хараха аргагүйдэнэ. Энэ ушарһаа боложо, бидэнэр энэ жэлэйнгээ түсэб 150 мянган түхэригөөр дүүргэхэгүйбнай. Мүн фильмүүд харагшадта саг дороо хүргэгдэнэгүй, киногой зарим хүдэлмэрилэгшэд ажалдаа оролдосогүйгөөр хандана. Эдэ бүгэдэһөө боложо, кино дэлгэрүүлхэ хэрэг хангалтагүйгөөр ябуулагдана. Жэшээлхэдэ, Загарайн аймагта «Тишина» гэжэ киное эндэхи хүн зоной оройдоол 7 процентнь, Мухар-Шэбэрэй аймагта «Оптимистическая трагедия» гэжэ киное хүн зоноойнь оройдоол 4 процентнь хараһан жэшээтэй. Энэ дутагдалые усадхаха зэргэтэйбди гэжэ нүхэр Маслов хэлэбэ.

Саашань үгэ хэлэгшэ «Прогресс» кинотеатрай барилгые түргэдхэхэ, хроникын кинотеатрнуудые байгуулха, мүн политгэгээрэлэй һуралсалда кинофильмүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ тухай хэлэбэ.

— Партиин обкомой соёл сурталай таһаг энэ талаар онсо анхаралаа хандуулха бэзэ,—гээд үгэ хэлэгшэ хөөрөөгөө түгэсхэнэ.

Хориин үйлэдбэриин управлениин парткомой секретарь нүхэр **Рыбдылов** үгэ абажа, аймаг дотороо соёл сурталай болон хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин дэлисэ тухай хөөрэжэ үгөө.

— Һаяхан манай парткомой пленум энэ асуудалые зүбшэн хэлсээ. Мүнөө ажалшадые коммунис ёһоор хүмүүжүүлгэдэ тохёолдоһон дутагдалнуудые зайсуулха тухай асуудал бүхы партийна эхин организацинуудта зүбшэн хэлсэгдэжэ байна,—гээд үгэ хэлэгшэ хөөрэнэ.

Саашань нүхэр Рыбдылов соёл сурталай хүдэлмэридэ дайралдаһан дутуу дунданудые шүүмжэлхэ зуураа, иигэжэ хэлэбэ:

— Хэрбээ республикын хүтэлбэрилхы органуудай—партиин обкомой, Министрнүүдэй Совэдэй зүгһөө горитой анхарал хандуулдаг байгаа һаань, зарим дутуу дунданудые түргөөр усадхажа болохо байгаа. Манай аймагта энэ жэлэй 10 һарын туршада гэмтэ ябадал гаргаха ушар нёдондонойхиһоо олошороо. Энэ ушар республикын хүтэлбэрилхы зохихо органуудай анхаралые хандуулха зэргэтэй байгаа гэжэ һанагдана.

Удаань үгэ хэлэгшэ телевидениин дамжуулгые Хоридо хүргэхэ тухай хэлэбэ. Энээн тухай асуудал бидэнэр нэгэнтэ бэшэ табяабди. Теэд шиидхэгдэхэнь үшөөл үды шэнги. Энэ асуудалые республикын хэмжээн дээрэ, түсэбэй ёһоор шиидхэжэ болохо байгаа. Тиигэбэл бидэнэр, соёл сурталай хүдөөгэй хүдэлмэрилэгшэд, үшөө нэгэ хүсэтэ зэбсэгтэй болохо һэмди.

Үшөө нэгэ асуудал тухай. Мүнөө хүдөө нютагуудаар уран һайханай самодеятельностиин бүхэроссин харалга боложо байна. Энэ хэрэг хүдөөгэй хүн зониие хүмүүжүүлгэдэ ехэ удха шанартай. Гэбэшье манайда энэ харалга ехэ дутагдалтайгаар үнгэржэ байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, культурын министерство хүдөөгэй клубууд болон библиотекэнүүдые тусхай мэргэжэлтэй кадрнуудаар хүсэд хангаагүй. Мүн энэ талаар холын хараата хэмжээнүүдые бэелүүлнэгүй.

—«Байгал» журнал, тэрэнэй редакци манай хүдэлмэри тухай партиин обкомой бюрогой тогтоолые бэелүүлэн, һүүлэй үедэ зарим тэды ажал хээ, тиибэшье үшөө ехэ юумэ хэхэ хэрэгтэй байна,—гээд «Байгал» журналай редактор нүхэр **Бальбуров** үгэеэ эхилнэ.

«Байгал» журнал совет засагай тогтоһоор табин жэлэй ойдо зорюулан ехэ юумэ бүтээхээр хараална. Энэ түсэбые дүүргэхэ хэрэгтэ партийно-советскэ хүдэлмэрилэгшэд, гэгээрэлэй, элүүрые хамгаалха, культурын, искусствын ажал ябуулагшад ехэ туһаламжа хүргэхэ үүргэтэй гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Үгэ хэлэгшэ республикын уран зохёолшодой союзай хэдэг нүүдэл суглаан тухай тогтоно. Иимэ суглаанууд һаяхан Хоридо, Яруунада болоһон байгаа. Энэ ушарые ажалшад ехэ һайшаан дэмжээ һэн. Хэрбээ иимэ нүүдэл суглаа хуралдаануудые ганса уран зохёолшод бэшэ, харин уран зураашад, искусствын хүдэлмэрилэгшэд болон бусадай саг үргэлжэ хэдэг байгаа һаань, ехэ удха шанартай байгаа. Аймагуудта литература болон искусствын үдэшэнүүдые үнгэргэхэ һанамжа хүдөөгэй ажалшадай зүгһөө ородог байна. Энэ һанамжые бэелүүлбэл, манай соёл сурталай хүдэлмэридэ ехэ түшэг тулгуури болохо байгаа.

Суглаа хуралдаанай ендэр дээрэһээ театрнуудай директорнүүд уран зохёолшод зүжэг бэшэнэгүй гэһэн гомдол гарадаг байна. Энэньшье зүб. Теэд манай театрнуудта репертуарна фонд гээшые байгуулдаггүй заншалтай. Манай Буряадай театрнууд харагшадта урдань һайшаагдаһан, үдхынгаашье, уран һайханайнгаашье талаар һонирхолтой зүжэгүүд табигдадаг байгаа. Мүнөө эдэ зүжэгүүд угы. Шэнэ үеын хүнүүд эдэ зүжэгүүдые хараха аргагүй. Энэ ябадал өөрынгөө баялигта эзэн бусаар хандаһан ушар болоно. Энээниие болюулха хэрэгтэй гээд нүхэр Бальбуров үгэеэ түгэсхэнэ.

Республикын Министрнүүдэй Совэдэй Түрүүлэгшын орлогшо нүхэр **Сахьяновта** үгэ үгтэнэ.

Ажалшадай ажабайдалай баян дэлгэр боложо байһаниие, ажалшадай ажаһуудалда ном, һудар, газетэ, журналнууд, радио болон киногой гүнзэгыгөөр нэбтэржэ байһаниие тэрэ тэмдэглэнэ.

Соёл культурын эмхи зургаанууд республика доторнай жэлһээ жэлдэ олошорно. Мүнөө үедэ хүдөө нютагуудаарнай 578 Культурын байшан, клуб, 320 библиотекэ, 500 гаран улаан булан, культбаза, 594 киноустановконууд хүдэлнэ, мүн мүнөө үеын түхеэрэлгэ болон аппаратурануудаар зэбсэгжэһэн олон тоото эмнэлгын эмхи зургаанууд бии. Эдэ эмхи зургаануудта олон тоото хүдөөгэй интеллигенци хүдэлнэ. Тэдэнэй дунда 5656 багшанар, 2023 медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд, 2125 соёлой хүдэлмэрилэгшэд тоологдоно.

Саашань үгэ хэлэгшэ хүдөөдэ соёлой хүдэлмэриие һайнаар ябуулжа байһан жэшээнүүдые харуулна. Һүүлээрнь нүхэр Сахьянов ниитэ-политическэ, культурно-гэгээрэлэй хүдэлмэридэхи дутагдалнуудые элирүүлнэ. Олон клубууд, Культурын байшангууд, библиотекэнүүд өөһэдынгөө хүдэлмэриие ажабайдалтай, колхоз, совхозуудай, предприятинуудай ажахын тодорхой зорилгонуудтай нягтаар холбоногүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Энээнэй гол шалтагаануудай нэгэн гэхэдэ, соёл гэгээрэлэй кадрнууд дутуу байна. Жэшээлэн харуулхада, Захааминай аймагта культурно-гэгээрэлэй 35 хүдэлмэрилэгшэдэй оройдоол гурбаниинь дунда эрдэмтэй юм. Үшөө тиихэдэ соёл культурын эмхи зургаанууд гэр байраар дуталдадаг. Мүнөө республикын соёлшодой съездэ бэлэдхэн, аймагуудта гурбан жэлэй соёлой доботолгын хэмжээ ябуулганууд зохёогдожо байна. Гэхэ зуура, зарим аймагууд (Зэдын, Хойто-Байгалай, Хориин, Ахын) культурна гэгээрэлэй барилгануудые, илангаяа гэр байрануудые, ухибүүдэй ясли болон комбинадуудай барилгые тон багаар хараална гээд үгэ хэлэгшэ шүүмжэлбэ.

Республикын уран зохёолшодой союзай правлениин секретарь нүхэр **Дамдинов** үгэ абажа, уран зохёолшодой хүдэлмэридэ байһан дутагдалнуудые шүүмжэлээ. Саашань үгэ хэлэгшэ республика дотороо ород, буряад хэлэн дээрэ үхибүүдэй журнал бии болгохо тухай дурадхал оруулна.

—Мүнөө малшадай, илангаяа холын фермэнүүдээр байрладаг малшадай культурно-ажаһуудалай эрилтэнүүдые гүйсэдөөр хангаха ябадал манай гол зорилго болонхой,—гээд Буркоопсоюзай түрүүлэгшэ нүхэр **Именохоев** үгэеэ эхилнэ.

Мүнөө жэлэй үбэлжэлгын үедэ 92 автолавка (жэлэй дүүрэтэр 110 болохо юм), наймаашангүй 150 ларёк (ойрын сагта энээнэй тоо 200 болохо) малшадые худалдаа наймаагаар хангаха байна. Мүнөө кооперативай эмхинүүдэй хүдэлмэрилэгшэд малшадай гүүртэ, отаралуудаар ябажа, тэдэнэй захилнуудые абажа байнхай. Зарим захилнуудынь саг дарыдань дүүргэгдэнэ. Энэ мэтын зарим тэды хүдэлмэриин ябуулагдажа байгаашье һаань, худалдаа наймаанай зарим хүдэлмэрилэгшэдэй харюусалгагүй байдаг дээрэһээнь, мүн манай зүгһөө хиналта, эрилтын һула дээрэһээ ехэхэн дутагдалнууд үзэгдэнэ. Эдэ дутагдалнуудые усадхаха хэмжээнүүд мүнөө абтагдажа байнхай гээд тэрэ хэлэнэ.

Ном худалдалга муугаар эмхидхэгдэнхэй гэжэ элидхэл дотор тон зүб шүүмжэлэл гарана гээд нүхэр Именохоев саашань үргэлжэлүүлнэ. Энэ талаар бидэнэр худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэд зэмэтэй байһанаа мэдэрнэбди. Теэд зарим ушарта олон номууд уншагшадай эрилтые хангажа шадахагүй байһан дээрэһээ худалдаанда гүйсэгүй байна. Зарим брошюра болон плакадуудшье иимэшүү дутагдалтай. Тиимэһээ хэблэгдэхэ ном, брошюра болон плакадуудые шэлэн абаха комисси байгуулбал һайн байгаа.

Саашань үгэ хэлэгшэ худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда хүмүүжүүлгын, хүдэлмэриие шангадхаха тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгэбэ.

Буряадай комплексно институдай директорэй орлогшо нүхэр **Санжиевта** үгэ үгтэнэ. Нүхэр Санжиев ажабайдалтай наукын холбоо барисаае бэхижүүлхэ тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөө. Тиигээд хүн зоной юрэнхы эрдэм дээшэлүүлхэ тухай асуудалда тэрэ тогтоно. Республика доторнай үшөөл олон хүн найман жэлэй эрдэм олоогүй байһаар. Энэ ушар мүнөө манай үе сагай эрилтэтэй огто таарахагүй байна. Минии һанахада, энэ хэрэгтэ областной партийна организаци ёһото анхаралаа хандуулха зэргэтэй гэбэ. Саашань үгэ хэлэгшэ лекционно пропагандада байһан дутагдалнуудые шүүмжэлхэ зуураа, партиин обкомой дэргэдэхи соёл сурталай комиссиин дэргэдэ һайн дуранай социологическа институт байгуулха асуудал табина.

Партиин Улаан-Үдын Октябрьска райкомой секретарь нүхэр **Матвеев** үгэ абажа, соёл сурталай хүдэлмэри ябуулха талаар дүй дүршэлөө дэлгэрэнгыгээр хэлэжэ үгөө.

Энээгээр үгэ хэлэлгэн дүүрэжэ, хоёрдохи асуудалаар пленум тусхай тогтоол баталан абаа.

Монголой Арадай Республикын ниислэл хото Улаан-Баатарай Эб найрамдалай нэрэмжэтэ проспект.
ТАСС-ай фото.

ХАНИ БАРИСААНАЙ АША ТУҺА

Монголой Арадай Республика — зол жаргалта байдал байгуулжа байһан социалис оронуудай нэгэн. Эдэ оронуудай жэшээ дээрэһээ сүлөөтэ арадуудай аха дүүгэй хани барисаанай бодото үрэ али тодоор харагдана.

Эндэ, Монгол орондо, иимэ хани барисаан хаа хаанагүй бэелнэ: промышленна мантан томо корпусууд, Дархан гэжэ шэнэ социалис хотодохи барилгануудай талмай дээгүүр ута ургануудаа тэнгэри өөлэ харбаһан, ашаа үргэдэг хэдэн арбан кранууд, ороной үргэн тала дайдаар хүнхинэгшэ хэдэ мянган трактор, комбайнууд, үнгэрөөшэ. намар Монголой баян ургаса хуряалгадань туһалхаяа ерэһэн совет комбайнертай монгол ажалшын бүхэ гэгшээр гараа барилсаһан ушар бата хани холбооной бодото гэршэнь болоно.

Хэрбээ Улаан-Баатарай урда захада оршодог Зайсан уула дээрэ гараад, 1921, 1939, 1945 онуудта Монгол ороной эрхэ сүлөө ба бээ даан байдалай түлөө монголнуудтай хамта дайлалдаһан совет сэрэгшэдэй дурасхаал болгон бүтээгдэһэн хүшөөгэй хажууда зогсоо һаатнай, үзэсхэлэн тунгалаг Толо мүрэнэй эрьеэр хэдэн арбаад модоной газарта нэмжыһэн, республикын ниислэлэй һүр жабхаланта панорама тобойн харагдаха.

Монголой ниислэлээр нэгэ бага аяншалга хэжэ, арадай засагай тогтоһонһоо хойшо Улаан-Баатарай ямар болоһые хараад үзэе.

Зайсан уулын хормой хадхаад, Толо мүрэн дээрэхи хүүргын саагуур ниислэлэй баруун-урдахи промышленна район нэмжынэ. Советскэ Союзай туһаламжаар баригдаһан Монголой промышленностиин аха заха болохо Улаан-Баатарай промышленна комбинадай хоолойнуудһаа утаан бааяна. Бүтээгдэһэнһээнь хойшо үнгэрһэн 30 жэлэй хугасаа соо тус комбинат мүнөө үеын предприяти болоо. Цехүүд доторнь 5 мянга үлүүтэй гуталшад, арһашад, бүд нэхэгшэд болон бусад мэргэжэлтэй хүдэлмэришэд ажаллана.

Промкомбинадтай зэргэлээд ниислэлэй гэр байра барилгын комбинадай томо цехүүд харагдана. Совет инженернүүд, техникүүд болон хүдэлмэришэд гэр байра баридаг түрүүшынгээ завод бариха хэрэгтэнь монгол нүхэдтөө туһалаа. Мүнөө энэ предприяти эршээ улам түргэдхэжэ байнхай.

Ниислэлэй зүүн захаар баригдаһан түрүүшын гэрнүүд энэ заводой цехүүдһээ гараа. Комбинадынь хүсэндөө түлэг ороходоо, жэл бүри 70 мянган дүрбэлжэн метр байрануудые бүтээхэ юм.

Промкомбинадай хажууда автомашина заһабарилха заводой барилгын талмай. Монголой барилгашад, совет мэргэжэлтэд республика доторхи томохон заһабарилгын механическа бааза бүтээжэ байна. Жэл бүхэндэ энэ завод 1000 автомобиль, 500 двигатель капитальнаар заһабарилжа гаргаха юм. Энэ завод совет түхеэрэлгээр хангагдаха. Эндэ баһа нэгэ шэнэ барилга — талха гурилай автоматическа завод баригдана. Энэнь баһал Совет ороной туһаламжаар бүтээгдэжэ байнхай.

Угаа ехэ тээрмын комбинат, кондитерскэ фабрика, мяханай комбинат болон бэшэшье хэдэн арбаад предприятинуудые нэрлэжэ болохо. Эдэнь арадай хубисхалай илаһанай һүүлээр Монголой ниислэлдэ байгуулагдаа. Социализмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха хэрэгтэ мүнөө жэл илангаяа ехэ үрэтэй байба.

Октябриин хубисхалай 47 жэлэй ойн урдахана Дархан хотодохи промышленно-электрын элшэ хүсэнэй комплексын барилгашад ажалай ехэхэн амжалта түйлаһан тухайгаа элидхээ. Эдэнэр барилгын индустриин хэдэ хэдэн предприятинуудые бодхоожо, ашаглалгада оруулаа. Шэнэ барилгануудай тоодо — түмэр-бетон хэрэгсэлнүүдые бүтээхэ завод, модо болбосоруулгын завод, азетиленэй ба кислородой станци бии. МНР-эй Ехэ хуралай Президиумэй түрүүлэгшэ Ж. Самбу социалис Дарханай барилгашадай митинг дээрэ үгэ хэлэхэ зуураа, совет экскаваторщигууд, бетонщигууд, электро-гагнуурщадай баатарлиг ажалые, Монголдо социализм байгуулха хэрэгтэ үзүүлэгдэһэн аха дүүгэй туһаламжые тусхай тэмдэглээд, совет мэргэжэлтэдтэ халуун баяр хүргөө.

Дарханайхидай айладхал монгол-совет хани барисаанай һарые нарятай солотойгоор дүүргэһэнэй тэмдэг болоно. Саашадаа бүри габшагайгаар ажаллажа, республикынгаа һайбаран хүгжэлгын аша туһада шэнэ амжалтануудые түйлаг лэ!

Геннадий ГАВРИЛЕНКО,
ТАСС-ай корреспондент.
Улаан-Баатар.

ТҮРҮҮШЫН ЕХЭ ХУРАЛАЙ ҺҮҮЛЭЭР...

Мүнөөдэр Монголой арад республикынгаа 40 жэлэй алдарта ойе һайндэрлэжэ байна. 40 жэлэй саада тээ Монголой арадай агууехэ түрүүшын хурал Демократическа Конституци баталан абаа һэн. Конституциин үндэһөөр, Монгол Арадай Республика болон соносхогдоо бэлэй.

Монголой Арадай-революционно партиин хүтэлбэри доро һүүлшын дүшэн жэл соо Монголой Арадай Республикын бэээ даанхай байдал батажан бэхижээ. Хүгжэлтэдөө капиталис шатые алгасан гараад, феодализмһаа сэхэ социализмда ороһон Монголой арад оронойнгоо экономико хүгжөөхын, арад зонойнгоо ажабайдал һайжаруулхын, соёл суртала̄а улам дээшэлүүлхын хойноһоо шармайн оролдоно.

Үсэгэлдэр манай корреспондент Монголой Арадай Республикын ниислэл Улаан-Батар хонходожо, «Үнэн» газетын редакторай орлогшо нүхэр Зундуй гэгшэтэй хөөрэлдэһэн байна.

— Монголой ажалшад республикынгаа 40 жэлэй ойе ямар амжалтатай угтажа байнаб?

— Монголой Арадай Республикын 40 жэлэй ойн баяр оронойимнай промышленна предприятиин хүдэлмэришэд, гүрэнэй нэгэдэлэй малшад, таряашадай, ажалшан интеллигенциин агууехэ һайндэр,—гэжэ нүхэр Зундуй харюусана. — Ороной 40 жэлэй ойдо зорюулагдаһан суглаан, лекцинүүд эдэ үдэрнүүдтэ фабрика, заводуудта, гүрэнэй нэгэдэлнүүдтэ үнгэргэгдөө. Радио болон газетэнүүд дээгүүр арадай агууехэ түрүүшын хуралда хабаадаһан хүнүүд хөөрэжэ үгэһэн байна.

Мүнөө манай республикын найр зугаата һайндэртэмнай хабаадалсахаар Александровай нэрэмжэтэ Совет Армиин хатар, дуунай Улаан тугта ансамбль хүрэжэ ерэнхэй. Совет ороной түлөөлэгшэд Улаан-Баатарай ажалшадта концерт харуулхаһаа гадна, Дархан болон бусад хотонуудай арад зондо айлшалха юм,— гээд нүхэр Зундуй түгэсхэлдөө мэдээсээ.

АХА ДҮҮНЭР ХҮРШЭЛЭН АЖАҺУУНАБДИ

Монголой Арадай Республикын, Буряадай АССР-эй ажалшадай дунда хани харилсаата холбоо барисаан байгуулагдаһаар үнинэй. Аха дүү арадуудай түлөөлэгшэд жэл бүхэндэ айлшалалсажа, өөһэд өөһэдынгөө амжалта, түйлалтые бэе бэедээ дамжуулалсажа байдаг болонхой.

Һаяхан манай республикын Захааминай аймагай гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэд МНР-эй Сүхэ-Баатар, Дархан, Булган хотонуудай, хүдөө ажахын нэгэдэлэй ажал хүдэлмэритэйнь танилсажа ябаһанаа ерээ. Буряад арадай түлөөлэгшэд хүршэнэрэйнгөө һургуули, ухибүүдэй байдаг эмхи зургаанда хүрэжэ, ажабайдалтайнь танилсаһан байгаа.

Буряадай хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд аха дүү арадайнгаа мал, таряан ажалаа хүгжөөхэдэнь ходоо туһаламжа үзүүлжэ байдаг. Жэшээнь, Захааминай аймагай механизаторнууд Владимир Доржиев, Бато Базаров, Владимир Дамбаев болон бусад, хамтадаа 15 хүн хүршэнэртөө ошожо, таряа хуряалгадань хамһалсажа ерэһэн.

Хяагтын Тельманай нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд МНР-эй Сэлэнгын аймагай монгол-совет хани барисаанай бүлгэмэй нэрэмжэтэ хүдөө ажахын нэгэдэлдэ шефскэ туһаламжа хэдэн жэлэй туршада үзүүлжэ байдаг.

Баян-Гол нютагай ажалшад аха дүүн монгол арадтаа ошожо, хүдөө ажахын нэгэдэлэй фермэ, гүүртэнүүдтэ, мүн арад зоной гэртэ зайн гал оруулалсажа үгэһэн байна. Тиихэдэ Тельманай нэрэмжэтэ колхозойхид хүршэнэртөө ошожо, туһалалсаһан.

Аха дүү арадуудай түлөөлэгшэд нигэжэ бэе бэедээ туһалалсажа, баян дүй дүршэлөө халан абалсажа байдаг болонхой.

О. БЕРЕЗКОВ.

Д. ДАРЖАА

НЭГЭДЭЛШЭДЭЙ ЮРӨӨЛ

Зээ!
Шэнын нэгэнэй үдэр байна,
Шэмэтэй эдеэнэй дээжэ байна,
Шэлдэг нүхэдэй этигэл байна,
Шэнэлжэ ушарха баяр байна.
Түмэн түлэй дуун байна,
Түгэлдэр ажалай алдар байна,
Хамта олоной зүдхэл байна,
Халуун эльгэн гэр бүлэ байна.
Ная хүрэһэн аханар мини,
Найма хүрэһэн дүүнэр мини,
Намайе юрөөл хэлэ гээ гүт?
Найртай һуужа шагнаха гүт?
Зээ!
Наран залаата огторгоин
Намжаа хурын шэмээр
Набшаһан залаата дэлхэймнай
Найман зүгынь дэлгэрээ.
Эхэ, эсэгэ болоһон
Нам засагайнгаа габьяагаар,
Эб нэгэтэйгээр зүблэһэн
Найдабарита нүхэдүүд нэгэдэжэ,
Уулые үргэхэ шадалтай
Жабхаланта хүсэн болобо,
Улам саашадаа сэсэглэхэ
Жаргалай замда оробо.
Зээ!
Үнгэ һайхан сэсэгэй
Үндэһэ түгөөн дэлгэрхэ мэтэ,
Үй түмэн түлнүүдээ
Урин сагтай золгуулжа,
Мал малайнгаа тооe
Мянга мянгаар нэмээжэ,
Түм түмөөр һүрэглүүлжэ,
Малшан олон нэгэдэлшэд
Алтан таряа элбэгтэй,
Сагаан эдеэн хэшэгтэй
Хүнды тала нютагаа
Хүгжэлэй нараар бадаруулаа.
Зээ!
Хатуу бэрхые дабадагнай
Хамаг олоной хүшэ лэ.
Оншотой зүбые олодогнай
Олон ухаанай аша лэ!
Түмэн үедэ нүүхээ
Оройдоо бидэнэр болижо,
Түнхэлжэ зобожо ябахаяа
Огто бидэнэр мартажа,
Үбэлгүй зунаараа байжа,
Хабаргүй намаараа һуужа,
Дэндүү баян гэгдэе,
Дэгжэн дээшээ хүгжэе!
Зээ!
Урдаа ябаһан түрүүшүүлые
Ургаша морниндол намнажа,
Улам саашалхын тулада
Урилдаха тугаа үргэжэ,
Энгын олон бидэнэр
Эсэхэ сусахаяа мартая.
Айха, эшэхэ аюулгүй,
Алдаха, гээхэ гарзагүй!
Даамай саагуур зүдхэжэ,
Далай ехээр арьбажажа,
Үнэр һайхан жаргахын
Үнэн юрөөл айладхая!
Зээ!
Тариһан ногооной гарасань
Дурлажа ханашагүй аятай,
Хамтаржа хадаһан үбһэнь
Дууһажа барашагүй нюруутай!
Тэжээһэн мал таргатай,
Тэргэ, шаргада хүсэтэй...
Табаг, хүнэгөөр халиһан
Тараг, тоһон амтатай.
Дайраад ерэхэ бүримнай
Далай ехээр салгидаг.
Бусаад ерэхэ бүримнай
Булаг шэнгеэр бурьялаг!
Зээ!
Үндэр һайхан дободо
Ордон юугээ бодхооe.
Үргэн һаруул хүндыдэ
Хото һууринаа түбхинүүлэе.
Бариһан ажал бүхэмнай
Баатар болохын уряалтай,
Бадарһан хүсэ шадалнай
Баяр, жаргал угтаалтай.
Дээжэ сэсэгтэл дэлбэржэ,
Дэлхэйн ногоондол нэмэгдэжэ,
Амар амгалан хүгжэхын
Ашата юрөөл түгөөе!

Ч. НАМЖИЛОВ буряад аялгада оруулба.

МОНГОЛ ЭМНИГШЭ. Ф. СОРОКИНОЙ фото.

АРБАН ХОНОГОЙ УЛАРИЛ

Ноябриин хоёрдохи арбан хоногто республикымнай газар дайда дээрэ бага зэргэ үүлэтэй, дулааншаг байба.

Арбан хоногой һүүлээр нютаг бүхэндэ байрын саһан орошоо.

Республикын ехэнхи газар дайда дээрэ уларилай дунда зэргын хүйтэрэлгэ 7—11 градуста хүрэһэн байна. Энэнь нормоһоо 1—3 градусаар дээшэ болоно.

Арбан хоног соохи эгээн дулаан һайн үдэр гэхэдэ, ноябриин 19 байба. Республикын урда захын нютагуудта (Хяагтада, Торидо, Петропавловкада) 4—7 градус хүрэтэр дулаараад абаа. Бусад нютагуудта хүйтэнэй 2 градусһаа дулаанай 2 градус хүрэтэр уларил тэмдэглэгдэһэн юм.

Үглөөгүүр, ҿол түлэб арбан хоногой һүүлээр гэхэ гү, али ноябриин 18-да 19—26 градус, хойто аймагуудта (Романовкада, Багдаринда) 29—33 градус хүрэтэр хүйтэрбэ.

Арбан хоногой хоёрдохи хахадта, мүн тэрэнэй эсэс багаар республикын бүхы газар нютагуудаар 1—3 миллиметр шииг нойтотой бороо, саһан ороо. Баргажанай голдо (Могойто, Баргажанда) 5—10 миллиметр саһан ороһон байна. Арбан хоногой һүүлээр республикын ехэнхи хуби дээрэ 1—5 миллиметр саһан орожо тогтоо. Саһанай эгээ гүнзэгынь Баргажанда 11 миллиметр, Нижне-Ангарск болон Байгалай хойт… эрьеэр 16 миллиметр болоһон.

Үдэ болон Зэдын голнуудта—хээрэ тала—бэлшээри, поли дэ… гүүр эреэг-тарлаг саһатай.

Секундын 15 метр хүсэтэй һалхин зарим газар нютагуудт… үзэгдөө. Тиимэ һалхин Түнхэнд… Ивалгада, Нарһатада, Горячинск… да болоһон байгаа.

Арбан хоногой һүүл хүртэ… Мухар-Шэбэртэ 64 сантиметр… Хилганада (Баргажан) 102 санти… метр зузаантайгаар газарай хүр… һэн хүрөө. Үнгэрһэн жэлэй арба… хоногтой сасуулхада, энэ арба… хоногто газарай хүрэлгэ 18—2… сантиметрээр нэмэһэн байха юм.

Ноябриин 21-һээ хойшо ба… зэргэ үүлэтэй, тиимэшье хүйт… бэшэ уларил үзэгдэбэ. Сүүдхы… дунда зэргын хүйтэрэлгэ 7—10 градус болоно.

Ноябриин 22—23-най үдэ… нүүдтэ Баргажанда ехэ саһа… ороо. Жэшээнь, Хилгана, Могой… тодо 22—27 сантиметр хүрэтэ… саһан зузаараа. Тиихэтэй хамт… хүйтэрэд гэбэ. Сүүдхын дунд… зэргын уларил 20 градус хүр… һэн байна. Үглөөгүүр 28 граду… хүрэнэ.

Эдэ үдэрнүүдтэ хойто айма… гуудта һүниидөө 28—33, үдэ… төө 11—16 градус, бусад айма… гуудта һүниидөө 16—21, үд… төө 0 градусһаа 5 градус хүр… тэр хүйтэн байхаар багсаагдана.

Ин. КОТОВ.

ХИЛЫН СААНАҺАА

СССР-эй элшэн сайд США-гай гүрэнэй секретарьтай хөөрэлдэбэ

ВАШИНГТОН, ноябриин 24. (ТАСС). СССР-һээ США-да байдаг элшэн сайд А. Ф. Добрынин США-гай гүрэнэй секретарь Д. Раскда үсэгэлдэр орожо, Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин Генеральна Ассамблейн болохоёо байгаа сесситэй холбоотой, тэрэшэлэн Конгодохи байдал тухай асуудалнуудаар тэрээнтэй хөөрэлдэһэн байна.

Африкын нэгэдэлэй организациин комиссиин онсо заседани

АДДИС-АБЕБА, ноябриин 24. (ТАСС). Африкын нэгэдэлэй организациин (ОАЕ) тусхай комиссиин онсо яаралтай заседани ноябриин 26-да Найробидо (Кени) болохонь. Кениин премьер-министр Джомо Кениата энэ комиссиин түрүүлэгшэ юм. Заседаниин зарлагдаһан тухай ОАЕ-гэй генеральна секретарь Телли Диалло үсэгэлдэр эндэ соносхоо. Конгодохи оршон байдалай шахардуу шанга болоһонһоо уламжалан, онсо яаралтай заседани зарлагдаа.

Һунгалтын үедэ Италиин компарти шэнэ амжалта түйлаба

РИМ, ноябриин 24. (ТАСС). Италиин олонхи һунгуулиин округуудта дүү тоололго дүүрэжэ, муниципальна һунгалтануудта компартиин дахяад ехэ амжалта түйлаһан тухай гэршэлжэ үгэбэ. 50.183 округто коммунистнууд 6.210.842 дүү гү, али бүхы дүүнүүдай 26 процентые абаа. 1963 ондо парламентын һунгалтануудай болоходо Италиин коммунис партиин түлөө бүхы һунгагшадай 25,3 процентнь дүүгаа үгөө һэн.

Американо-бельгийскэ колонизаторнуудай сэрэгэй ябуулга

НЬЮ-ЙОРК, ноябриин 24. (ТАСС). Бельгиин парашютистнүүдэй 600 хүнһөө бүридэһэн батальон США-гай агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдэй 12 транспортна самолёдоор асарагдажа, мүнөө үглөөгүүр үүр сайжа байха үедэ Стэнливилиин аэропортдо буужа, Конгын восстани хэгшэдтэй бага зэргэ тулалдаһанайнгаа һүүлээр портые эзэлээ гээд США-гай гүрэнэй департамент Вашингтондо мэдүүлһэн байха юм. Америкын информационно агентствэнүүдэй дамжуулһан энэ мэдүүлгын ёһоор, августын эхинһээ хойшо Конгын восстани хэгшэдэй эзэлжэ байһан Стэнливильдэ Бельгиин парашютистнуудые буулгаха тухай шиидхэбэрине США-гай болон Бельгиин правительствануд хамтадаа гаргаһан байна. Энэ шиидхэбэринь «Чомбе хүсэдөөр зүбшөөдэг байгаа». Тус городто байһан 1000 тухай сагаан шарайтаниие восстани хэгшэдэй хүсэнүүдэй эзэлһэн газарһаа абаран гаргаха гэһэн хэбэртэйгээр парашютистнууд буулгагдаа.

Стэнливильдэхи байдал

ЛОНДОН, ноябриин 25. (ТАСС). Конгын восстани хэгшэдэй түшэг болгошо Стэнливиль городые Бельгиин парашютистнүүд болон сагаан шарайта хүлһэнэй алуурщадай отрядууд эзэмдээ. Америкын транспортна самолёдуудаар эндэ буулгагдаһан Бельгиин парашютистнүүдэй 900 хүнһөө бүридэһэн отряд үсэгэлдэр үүр сайжа байхада Стэнливилиин аэродромые эзэлһэнэйнгээ һүүлээр Бельгиин сэрэгүүд восстани хэгшэдые түрин, городой түб руу дабшаһан байна. Харин информационно агентствэнүүдэй мэдээсэлнүүдэй ёһоор, Стэнливилиин түбэй хубида Бельгиин парашютистнүүдэй отрядууд харуул харана.

Американо-бельгийскэ десанттай хамта Чомбе гэгшын правительствын байгуулһан сагаан шарайта хүлһэншэдэй отрядууд Стэнливилине нэгэн доро добтололсоо. Хүлһэншэд Кители гэжэ сэрэгэй лагериие эзэлһэнэйнгээ һүүлээр, үдэ багта Стэнливильдэ Бельгиин парашютистнүүдэй частьнуудтай ниилэһэн байха юм.

Конгоһоо абтаһан һүүлшын мэдээсэлнүүдэй ёһоор, Конгын восстани хэгшэд американо-бельгийскэ зэбсэгтэ эзэрхэг түримхэй добтолгодо эсэргүүсэлтэ үзүүлһэн зангаараа. Городой зарим районуудта байлдаан боложол байһаар. Восстани хэгшэдэй отрядууд городой захануудаар байлдаа хэжэ байна. Стэнливилиин хойто талын һууринда восстани хэгшэд илангаяа эмхитэйгээр эсэргүүсэнэ.

Сайгондо буһалгаан болоно

ЛОНДОН, ноябриин 24. (ТАСС). Сайгондо һүүлэй үдэрнүүдтэ болоһон демонстрацинуудые намнан тараахадаа, полициинхидэй хашалта хэһээлтэ хэһэн болобошье, Урда Вьетнамай ниислэлдэ правительствада эсэргүү олониитын тэмсэл үргэлжэлһөөр. Армида бүгэдэ ниитын таталга хэхэ тухай правительство соносхоо. Хэдэн зуун студентнүүд Урда Вьетнамай ниислэлэй һуралсалай газарнуудай нэгэндэ мүнөөдэр бухэлэлтэнүүдые хэжэ, шэбээлэн һуугаад, сэрэгэй албанда таталгые буруушаажа байһанаа элирхэйлэн мэдүүлээ. Һургуулиин табан дабхар гэр руу полициинхидэй ороходо һэдэлгэ гаргахадань, студентнүүд шулуугаар, стол, стулнууд болон классна самбарнуудай эбдэрхэйнүүдээр тэдэниие шэдэжэ ороһон байна.

Индонези илагдашагүй!

ДЖАКАРТА, ноябриин 24. ТАСС-ай корреспондент В. Матяш нигэжэ дамжуулна:

«Бидэнэр, индонезиинхид, шэнэ ёһоной колониализмын, колониализмын болон империализмын хүсэнүүдтэй хэзээдэшье эбсэхэгүйбди. Иимэ алхам хээ һаа, Индонези өөрынгөө революцида урбаһан болохо» гээд президент Сукарно Индонезиин морягуудай ассоциациин конгрессэй нээлгэ дээрэ үгэ хэлэхэдээ мэдүүлһэн байна.

Индонезидэ эсэргүүгээр шэнэ ёһоной колонизаторнуудай гаргадаг һанаашалгые, буу зэбсэг яаралтайгаар түхеэрэлгые Сукарно эрид шууд буруушаагаа. Эдэ бүтэдые Малайзиин правительство һүжэрөөнэ.

Республикын зэбсэгтэ хүсэнүүдэй бүри түгэлдэр боложо байһые, Индонезиин революциин түйлалтануудые хамгаалхаар бэлэн байдаг Индонезиин арадай үндэр мэдэрэлые тэрэ зааһан байна.

АРГЫНГАА БАРАГДАЖА, ШАРГЫНГАА ГАЗАРДАХАДА...

Аргалагдашагүй үбшэндэ нэрбэгдэһэн хүн хэбтэбэ гэлэй. Түрэл гаралынь тэрэниие тойрошонхой. Хорон хабдарай һэдэрэлгые мүнөөнэй медицинэ зогсоожо шадахагүй гэжэ тэдэнэр мэдэбэшье, мүнөө мүнөө лабораторидо туршагдажа байгаа ямар нэгэн шэнэ эмэй гайхамшаг шэнжэ шанарта найдаһаар лэ байба. Гэбэшье олонхинь этигэл найдабаря баранхай. Нэгэ зариманиинь наһа барагшын тобшо намтар тухай статья бэшэхэ, хүүр дээрэнь юун гэжэ хэлэхэ тухай бодомжолно.

Теэд һаял хада үбшэлэгшын бэень элүүр һайн хамнай! Гансал хүнүүдтэ иимэ ушарал тохёолдодог бэшэ ха. Америкын гүрэнүүдэй эмхи—ОАГ гэдэгые жэшээ болгон абаад үзэе. Тэдэниие «хэзээдэшье булигдашагүй ашатай һайн» эмхи юм гэжэ үсэгэлдэр хадаа США-гай президент Джонсоной нэрлэһэнь һанана бэзэт. Ямар нэгэ үхэлгүй юумэн тушаа хэлэһэншүүгээр магтаһан байна бшуу. Гэбэшье гансал бэе махабад үхэлэй аюулда нэрбэгдэхэ табисууртай бэшэ байшоо.

ОАГ-ай оршон байһан үе соогоо үзэгдөөгүй бэрхэшээлтэ байдалда ороһые мүнөө хэншье арсан буруушаажа шадахагүйл. ОАГ-та гансал «нэрэ хүндэ дутана», тиимэһээ «манай оронуудай хүгжэлгэдэ туһалнагүй» гэжэ Чилиин гадаадын хэрэгүүдэй министр Габриэль Вальдес хэлээ. ОАГ-та үгтэһэн энэ сэгнэлтэ даншье эрид хатуугаар хэлэгдээгүй байна. Юрэдөө Латиин Америкын бүхы оронуудай олониитын түлөөлэгшэдэй хэлэһэн хэдэн арбаад, зуугаад шүүмжэлхы үгэнүүдые энээнэй хажуугаар нэмээн дурдажа болохоор.

ОАГ-ай иимэ ехээр урагшагүйдэһэнэй, тэрээн тушаа иимэ хорон хурса шүүмжэлэлэй гараһан шалтагаан юуб? Энэ талаар Хойто Америкын хэблэлэй бэшэһэниие уншабал, хуушанайгаал түхэл соо, үнөөхил сог залитай зандаа. Жэшээнь, «Нью-Йорк таймсын» һанамжын ёһоор, ОАГ юрын лэ «адар томо» эмхи болоно. Юрын лэ абирталга тухай хэлэгдэнэ. Үнөөхил «Нью-Йорк таймс» ОАГ-ые шэнэдхэн эмхидхэбэл, хэрэг байдалынь һайжарха гэжэ һанана хаш. ОАГ-ай гэшүүд оронуудай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүдэй зүблөөе ганса нэгэ бэшэ, харин жэл бүри зарладаг байха. ОАГ-ай соведые бүри ехэ эрхэтэй болгохо ёһотой гэжэ дурадхана. Хосорхо түйлдаа хүрэһэн юумые һэргээгээ оруулха хэмжээнүүд гэхэдэ, иимэрхүүл ха. Энэ һэргылэмжын хэмжээнүүдые үнгэлэнгүй бэелүүлхые «Нью-Йорк таймс» нэтэрүүгээр зүбшэлнэ... Юундэб гэхэдэ, «Бумбэрсэгэй баруун хахадта Холбоото Штадуудай зонхилдог үүргэеэ алдаа хадань, ОАГ манда илангаяа хэрэгтэй гэнэ. Нигэжэ сэхэ мэдэрһэниинь Америкын гүрэнүүдэй эмхиин ямар бэрхэшээлтэй, хүндэ хүшэр байдалда ороһые элирхэйлнэ.

Кубын революциин илан мандаһанай һүүлээр Бумбэрсэгэй баруун хахадта Холбоото Штадуудай гансаараа эзэрхэн зонхилхоёо болиһонһоо, мүн Латиин Америкын бусад оронуудта национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөнэй хэлбэрищэгүйгөөр үргэдэн дэлгэрһэнһээ уламжалан, ОАГ иимэ үзэгдөө дуулдаагүй бэрхэшээлдэ ороһон байна, ОАГ гэдэгэнь гүрэнэй департаментын үтэг дуулимгай зэбсэг байгаа. Мүнөө энэ зэбсэгынь мүхөөгөө үгтөөгүйшүүлэй толгойе урдынхидаал адли тоншосогоожо, конференци болон зүбшөөлнүүдэй «түхэрээн столнуудые» наярса сохижо шадахаяа болинхой.

Һаял хада гүрэнэй департамент ОАГ-ые эб найрамдалай зэбсэг гээшэ гэжэ Америкын олониитын дунда магтан һайрхадаг байһан юм. Харин мүнөө политика балай мэдэрхэгүй хүнүүдшье ОАГ-ые Бумбэрсэгэй баруун хахадта «хүйтэн дайн» һүжэрөөхэ зэбсэг мүн гэжэ мэдэдэг болонхой. Кубада эсэргүү хорото ябуулганудые эмхидхэхэ талаар ОАГ-ай ямар муу муухай үүргэ дүүргэдэг байһыень тэдэнэр харана ха юм.

США-гай баалалта хэһэнэй үндэһөөр, Куба Америкын гүрэнүүдэй эмхиһээ гаргагдаһан байна. Энээнэйнгээ һүүлдэ ОАГ ондоо эшхэбтэр шиидхэбэри гаргажа, ОАГ-ай гэшүүн Кубатай харилсаагаа таһалха ёһотой гэһэн эрилтэ табяа. Энэнь «Америкын гүрэнүүдэй һаналаа нэгэдэлгын» һулахан һолхи һуурине һандааха гэһэн забдалга болоно. ОАГ-ай зүбшөөлөөр Латиин Америкын олохон оронуудта нэгэ хүнэй эзэрхэн зонхилдог хатуу шэрүүн засаг түрын бии болгоһониинь хэндэ мэдээжэ бэшэб: һүүлэй арбахан жэлэй турша соо тэндэ гүшаһаа үсөөн бэшэ дахин гүрэнэй урбалтанууд болоо бшуу. Теэд ОАГ-ай удамаршад эдэ бүгэдые хараашагүй болоод һуудаг байгаа. Харин мүнөө болоходо, эрхэ сүлөөгэй, бээ даан байдалай, социальна хүгжэлтын зам шэлэһэн арад зониие хэһээхэ, мүрдэхэ эрилтэ табина.

Кубада социалис байгуулалтын бэхижэхэ, уласхоорондын нэрэ хүндынь ургаха тума Кубын арадые хашахын тула ОАГ-ые хэрэглэхэ гэһэн Вашингтоной оролдолго улам буруу һүрэнэ. Латиин Америкын зарим оронуудай засаг баригшадай дундашье энэ зүб бодолгые дэмжэдэг боложе байнхай. Жэшээлхэдэ, Уругвайн гадаадын хэрэгүүдэй министр Александро Сорилья де Сан-Мартинай хэлэһэн ёһоор, ОАГ-ай гэшүүд-оронуудай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүдэй Вашингтонско зүблөөн дээрэ Сүлөөтэ олтирогто эсэргүүгээр абтаһан шиидхэбэринүүд Америкын гүрэнүүдэй эмхиин хэрэгэй доройтон муудажа байһые гэршэлнэ.

Иимэ юумын тохёолдоод байхада, ОАГ-ай хэрэг байдалые һайжаруулха ямаршьеб юрэ бусын арга мүр Вашингтондо мэгдүү тэбдүүгээр бэдэрнэ. Элдэб эсын «шэнэдхэлгэ хэхэ» түсэбүүд зохёогдоно. Теэд эдэнэйнь туһалха байһанда этигэхэ бэрхэтэй. Юрэдөө, хорон хабдарта нэрбэгдэһэн хүнэй тархиии үбдэхэдэ удаг эм үгэһэнэй туһа болоо һаа, болохо бы даа.

К. ХАЧАТУРОВ.
(АПН).

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номертоо:

Нэгэдэхи хуудаһанда: КПСС-эй Буряадай обкомой VII пленумһээ. Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ К. Л. Барьядаевай «1964—1965 онуудай үбэлжэлгын үедэ малай ашаг шэмэ дээшэлүүлжэ, мяха, һү ехээр абахын түлөө» гэһэн элидхэл.

Хоёрдохи хуудаһанда: КПСС-эй обкомой секретарь Д. … Раднаевай «Ажалшадай политическэ үзэл бодолые дээшэлүүлхэ тушаа партийна организацинуудай зорилгонууд» гэһэн элидхэл.

Гурбадахи хуудаһанда: пленумэй материалай үргэлжэлэл. Хилын саанаһаа мэдээсэл.

Дүрбэдэхи хуудаһанда Монголой Арадай Республикын 40 жэлэй ойдо зорюулагдаһан материалнууд.

Редактор Ц. О. ОЧИРОВ.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора — 23-67, зам. редактора — 38-42, зам. редактора — 35-84, секретариата — 27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни — 47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни — 48-89, 33-61, корректорская — 35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического — 24-74, советского строительства и быта — 34-93, рабселькоров и писем — 25-41, 38-30, информации — 32-74 и переводов — 34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.
Н00280. Зак. 1160